

Ο ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΛΛΑΔΑ

1. ΠΟΙΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ

Το ξεκίνημα

Στις 3 του Σεπτεμβρίου του 1974 ξεκίνησε την πορεία του ένα νέο - τότε - πολιτικό κίνημα: το ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ. Ιδρύθηκε στα πλαίσια μιας κοινωνίας τραυματισμένης. Εφτά χρόνια ξενокίνητη στρατιωτική δικτατορία και δεκαετίες μετεμφυλιακού κράτους της Δεξιάς, με αστυνομοκρατία, καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποκλεισμό του λαού από την εξουσία, και εξάρτηση από ξένες δυνάμεις είχαν αφήσει βαθιά τα σημάδια τους. Ο Ελληνισμός βρισκόταν βαρύτατα πληγωμένος από την εισβολή του τούρκικου στρατού στην Κύπρο, από την τουρκική κατοχή σε έναν ελληνικότατο χώρο.

Το 1974 οι παλιές συντηρητικές δυνάμεις, κοινωνικά και πολιτικά υπεύθυνες για τη διαδρομή που είχε οδηγήσει και στη δικτατορία και στην Κυπριακή τραγωδία, ετοίμαζαν τη μονιμοποίηση της παλιννόστησής τους. Επιζητούσαν να διαιωνίσουν, με νέα μορφή, το μονόπλευρο πολιτικό καθεστώς, την υποτέλεια, την κοινωνική αδικία. Σ' αυτό το δρόμο τους σταμάτησε η ίδρυση του ΠΑΣΟΚ. Εμπνευσμένο από το δημιουργό του, το μεγάλο πολιτικό ηγέτη του Ελληνικού λαού, τον Ανδρέα Παπανδρέου, το ΠΑΣΟΚ είπε στη συντήρηση το μεγάλο ΟΧΙ. Το ΠΑΣΟΚ, με την ιστορική του Διακήρυξη της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου, φώναξε σε όλους πως η επιστροφή στην υποτέλεια, το διχασμό, την υπονόμευση των εθνικών συμφερόντων, τη διάβρωση της λαϊκής κυριαρχίας, τον οικονομικό μαρασμό και την εκμετάλλευση του Έλληνα εργαζόμενου έπρεπε να ανακοπεί. ΚΑΙ ΑΝΑΚΟΠΗΚΕ. Σήμερα μπορούμε να δηλώσουμε με περηφάνια πως εκείνο το μεγάλο μας στόχο, την ιστορική εκείνη αποστολή που μας έταξε η Διακήρυξη της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου, την έχουμε εκπληρώσει. Το ΠΑΣΟΚ αγωνίστηκε σκληρά γι' αυτή την αλλαγή. Προώθησε μια ανεξάρτητη, πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική. Πραγματοποίησε θεσμικές αλλαγές για την εδραίωση και τη διεύρυνση της δημοκρατίας. Εγκαινίασε νέους θεσμούς λαϊκής συμμετοχής. Προώθησε την κοινωνική δικαιοσύνη με τη διεύρυνση των ορίων της κοινωνικής πολιτικής. Με μικρά και μεγάλα έργα αναμόρφωσε την ύπαιθρο και τις πόλεις. Δικαίωσε τους αγωνιστές του Εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της Κατοχής συμβάλλοντας στην εθνική ομοψυχία και την εθνική συμφιλίωση. Αντιμέτωπος τα οξυμένα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για μια αυτοτροφοδοτούμενη ανάπτυξη του τόπου.

Στην πορεία του αυτή το ΠΑΣΟΚ συνάντησε και δυσκολίες. Πολιτικές νοοτροπίες και πρακτικές καλλιεργημένες για δεκαετίες ολόκληρες που δεν άφησαν ανεπηρέαστο τον τρόπο ενέργειας, τη συμπεριφορά των στελεχών του, το ήθος και το ύφος της εξουσίας του.

Όμως, τα όποια λάθη του οδήγησαν σε καλύτερη συνειδητοποίηση των αδυναμιών που χαρακτηρίζουν την κοινωνία μας. Δυνάμωσαν τη θέληση του ΠΑΣΟΚ να προχωρήσει, ανανεωμένο και αδιάλλακτο, ενάντια σε αντιλήψεις και συνθήκες που επηρέαζαν αρνητικά το δημιουργικό έργο της Αλλαγής. Πάλεψε με τις εσωτερικές του αδυναμίες όχι για να κλειστεί στον εαυτό του, σε μια εσωστρεφή “λαθολογία”, αλλά για να προσφέρει πιο ανοιχτά, πιο ελεύθερα, πιο αποτελεσματικά στον τόπο.

Η Ελλάδα δε γυρίζει πίσω

Μέσα στα χρόνια του ΠΑΣΟΚ η Ελλάδα άλλαξε ριζικά πορεία. Δεν έπαψε, ασφαλώς, να έχει προβλήματα. Δεν εξαφανίστηκαν οι μικρές και μεγάλες ελλείψεις. Πολλές ανάγκες του λαού μένουν ακόμη ανικανοποίητες. Νέες εξωτερικές απειλές και κίνδυνοι φάνηκαν στον ορίζοντα στη θέση άλλων που υποχώρησαν, αλλά: την περίοδο του αυταρχισμού, της συστηματικής ταπείνωσης του πολίτη, της ασυδοσίας των ξένων “προστατών” η Ελλάδα την ξεπέρασε οριστικά και αμετάκλητα. Η ΕΛΛΑΔΑ ΔΕ ΓΥΡΙΖΕΙ ΠΙΣΩ. Το ΠΑΣΟΚ έκλεισε την πόρτα στις αντιλαϊκές λύσεις, στους αντιδημοκρατικούς θεσμούς, στην υποτέλεια στους ξένους. Απελευθερωμένη από τις δουλείες πολλών περασμένων δεκαετιών η Ελλάδα δεν κοιτάζει πια το Παρελθόν. Η Ελλάδα, μαζί με το ΠΑΣΟΚ, ατενίζει, με εμπιστοσύνη στις δυνάμεις της, το Μέλλον. Στο νέο κόσμο, που ανατέλλει μαζί με τον νέο αιώνα και τη νέα χιλιετία, στις ιστορικές συνθήκες που κάθε μέρα πλάθονται δραματικά διαφορετικές μπροστά στα ίδια μας τα μάτια, στις καινούργιες προκλήσεις της παγκόσμιας και της εθνικής μας ζωής, το ΠΑΣΟΚ καλεί τους Έλληνες ξανά στη μεγάλη μάχη της Αλλαγής και της Προόδου. Οι αρχικοί μας στόχοι:

**ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ
ΛΑΪΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ**

παραμένουν αμετακίνητοι. Στη νέα εποχή που ξανοίγεται μπροστά μας τους εμπλουτίζουμε και με νέο περιεχόμενο. Αναπροσαρμόζουμε τη στρατηγική μας, ανάλογα με το βαθμό επιτυχίας σε καθένα από τους στόχους μας και ανάλογα με τις αλλαγμένες γύρω μας συνθήκες. Μαθαίνουμε από τις αδυναμίες μας και τις ξεπερνάμε. Χτίζουμε πάνω στις επιτυχίες μας, πάνω στις νίκες μας, και προχωρούμε. Ισχύει πάντα το σύνθημα μας: Ο ΛΑΟΣ ΘΕΛΕΙ – ΤΟ ΠΑΣΟΚ ΜΠΟΡΕΙ

2. ΤΙ ΘΕΛΟΥΜΕ, ΠΟΥ ΠΑΜΕ: ΜΙΑ ΙΣΧΥΡΗ ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ 21^Ο ΑΙΩΝΑ

Αφετηρία μας: Η ρεαλιστική ουτοπία

Η Διακήρυξη της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου, που είχε εκφράσει τις αρχικές επιδιώξεις μας, είχε παράλληλα χαράξει και μία στρατηγική για την προσέγγισή τους. Είχε διακηρύξει ότι η εθνική μας ανεξαρτησία αποτελεί προϋπόθεση για την πραγμάτωση της λαϊκής κυριαρχίας, ότι η λαϊκή κυριαρχία αποτελεί προϋπόθεση για την πραγμάτωση της κοινωνικής απελευθέρωσης, πως η κοινωνική απελευθέρωση αποτελεί προϋπόθεση για την πραγμάτωση της πολιτικής δημοκρατίας. Σήμερα ένα μέρος από το πρόγραμμα της

Διακήρυξης έχει πραγματοποιηθεί. Η διακυβέρνηση του τόπου έχει πάψει από καιρό να ακολουθεί κελεύσματα άλλων. Η Ελλάδα, ισότιμο μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης - μια θέση που την εποφθαμιούν πολλοί γείτονές μας χωρίς να μπορούν να την πετύχουν - αντιμετωπίζει τις προκλήσεις της εποχής από κοινού με τους Ευρωπαίους εταίρους της. Κανείς δεν διανοείται καν να αμφισβητήσει τη λαϊκή κυριαρχία. Το πολιτικό και κοινωνικό τοπίο στη χώρα είναι σήμερα πολύ διαφορετικό. Απομένει τώρα να προχωρήσει η κοινωνική απελευθέρωση ως αποτέλεσμα, αλλά και ως πηγή, μιας πιο ολοκληρωμένης, πιο σύγχρονης πολιτικής δημοκρατίας. Η προώθηση αυτών των στόχων αποτελεί το σημερινό πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ.

Για τη σοσιαλιστική αντίληψη η κοινωνική απελευθέρωση στην τελική της μορφή δεν είναι άλλο παρά η οικοδόμηση μιας κοινωνίας δίχως εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο, μιας κοινωνίας δίχως ανταγωνιστικά ρήγματα, δίχως σχέσεις εξουσιαστή και υποτακτικού ανάμεσα στα μέλη της, μιας κοινωνίας δίχως κοινωνικές τάξεις. Αυτό είναι το όραμα, η αρχή που μας οδηγεί. Ωστόσο, η εξαρτημένη εργασία, η πολύπλευρη κρατική δραστηριότητα και η ένταξή μας σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον θα αποτελούν την πραγματικότητα της κοινωνίας μας. Αυτό δεν οδηγεί στη νομιμοποίηση του υπάρχοντος, οδηγεί όμως σε εκλογίκευση της δράσης μας. Έτσι θα αντικατασταθούν οι μη εκπληρώσιμες προσμονές άλλο ένα σοσιαλισμό της πράξης, ο καταναγκασμός των δογματικών λύσεων από ένα σοσιαλισμό ελευθερίας, οι διαψευδόμενες προσμονές από ένα σοσιαλισμό ελπίδας.

Παράλληλα με την πρακτική δράση για πραγματοποιήσιμες σοσιαλιστικές κατακτήσεις μέσα στο σήμερα, διατηρούμε το όραμα ενός ολοκληρωμένου σοσιαλισμού ως πηγή έμπνευσης. Την πολιτική την αντιλαμβανόμαστε ως σχεδιασμό σε σχέση με ένα όραμα. Χωρίς όραμα δεν είναι δυνατή ούτε ηθική στάση, ούτε δράση που να ξεπερνάει το σήμερα. Η καθημερινότητα αμβλύνει τη συνείδηση και η διαχείριση την πολιτική πράξη.

Καθοριστικό στοιχείο της δράσης είναι η ανάλυση και η διερεύνηση των στοιχείων που επηρεάζουν την κοινωνική-οικονομική-πολιτική εξέλιξη, η κριτική θεώρησή τους, η εφαρμογή της γνώσης που αντλείται με αυτό τον τρόπο. Η σοσιαλιστική πολιτική λαμβάνει συνεχώς υπ' όψιν τη μεταβολή του κοινωνικού περιβάλλοντος και ανανεώνεται με τις εμπειρίες που προκύπτουν από αυτήν. Ο δρόμος προς το σοσιαλισμό προκύπτει από το διάλογο και την αντιπαράθεση ιδεών, τη συνεχή αναζήτηση, από τον πειραματισμό και την αυτοκριτική. Ο δρόμος προς το όραμά μας είναι περιεχόμενο του ίδιου του οράματός μας.

Οι συγκρούσεις μας, το δημιουργικό μας έργο, οι μεγάλοι μας στόχοι

Στη διαδρομή μας μετά το 1974 συγκρουστήκαμε με κατεστημένες ιδέες, καταστάσεις, συμφέροντα. Συγκρουστήκαμε με τις δυνάμεις της συντήρησης στα μέτωπα της εθνικής ανεξαρτησίας, και των εθνικών μας θεμάτων. Συγκρουστήκαμε για την οικοδόμηση δημοκρατικών θεσμών και την αποκατάσταση της ψυχικής ενότητας του έθνους. Συγκρουστήκαμε για να πετύχουμε μια αναδιανομή του εισοδήματος σε βάσεις πιο δίκαιες, πιο

ανθρώπινες, πιο συνεκτικές. Συγκρουστήκαμε με τους εταίρους μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα διεκδικώντας πόρους και προγράμματα που θα εξισορροπούσαν τα προβλήματα που δημιουργούσε στο παραγωγικό σύστημα της χώρας το άνοιγμα των αγορών και οι κοινοτικές πολιτικές.

Μέσα από τις συγκρούσεις αυτές πετύχαμε πολλές αλλαγές. Η δεκαετία του 1980 ήταν δεκαετία μεταμόρφωσης της Ελλάδας σε μια χώρα πιο κοντά στο ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο, πιο σύγχρονη, πιο κοντά στις προσδοκίες της ελληνικής κοινωνίας.

Η δεκαετία προς τον 21ο αιώνα πρέπει να είναι περίοδος δημιουργίας, συνέργειας των παραγωγικών και κοινωνικών δυνάμεων, στρατηγικής συγκρότησης της πολιτικής μας για το πέρασμα της Ελλάδας σε μια νέα εποχή, σύμφωνα με τις νέες ανάγκες και προσδοκίες που έχουν αποκρυσταλλωθεί στην ελληνική κοινωνία. Και ήδη είναι. Μέσα σε λίγα χρόνια ανατρέψαμε τις συνθήκες της οικονομικής μιζέριας, αβεβαιότητας και συνεχών παλινδρομήσεων. Μετατρέψαμε μια οικονομία με πολλαπλά ελλείμματα, οικονομικές ανισορροπίες, στάσιμους ρυθμούς ανάπτυξης και πραγματική απόκλιση από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο ακριβώς αντίθετό της. Πετύχαμε σ' όλο αυτό το διάστημα να διατηρήσουμε αλώβητες και να ενισχύσουμε ακόμα τις κοινωνικές μας πολιτικές, δίνοντας παράλληλα τις μάχες της σταθεροποίησης και της ανάπτυξης.

Εξασφαλίσαμε, κάτω από ένα ανελέητο σφυροκόπημα των ιδεολογικών μας αντιπάλων, του αρχικά καχύποπτου διεθνούς περιβάλλοντος, ακόμα και μιας μαξιμαλιστικής κριτικής από τον ίδιο μας τον πολιτικό χώρο το δύσκολο τρίπτυχο, για το οποίο είχαμε δεσμευτεί: "Σταθεροποίηση - Ανάπτυξη - Κοινωνική Δικαιοσύνη". Δύσκολο, γιατί η επίτευξή του απαιτούσε μια λεπτή πορεία σε τεντωμένο σχοινί, μεταξύ πολλών και σύνθετων μέτρων, ακόμα και αντιφατικών επιδιώξεων.

Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μια κοινωνία και αντιλήψεις που θέλουν κοινωνική συνοχή χωρίς την αναγκαία κοινωνική αλληλεγγύη και συμβολή στη χρηματοδότηση των κρατικών λειτουργιών. Που προσδοκούν τους πιο υψηλούς αναπτυξιακούς ρυθμούς χωρίς να ενδιαφέρονται με ποιές προϋποθέσεις και πόση σκληρή δουλειά επιτεύχθηκε στην ιστορία της ανάπτυξης ένα τέτοιο άλμα. Που καταλαβαίνουν την ανάγκη της αναδιάρθρωσης, χωρίς να δέχονται ότι υπάρχει ένα κόστος πίσω από μια τέτοια διαδικασία, που πρέπει να δούμε πώς θα κατανεμηθεί. Που θέλουν ένα ισχυρό Κράτος, ικανό να σχεδιάζει αλλά και να υλοποιεί αποτελεσματικά τις πολιτικές μας επιλογές, προβάλλοντας όμως αντιστάσεις στις προσπάθειες εκσυγχρονισμού, προσαρμογής και εξορθολογισμού της κρατικής μηχανής.

Παρόλα αυτά, και στα μέτωπα αυτά πετύχαμε πάρα πολλά. Καταργήσαμε το πελατειακό σύστημα διορισμού στο δημόσιο τομέα, καθιερώσαμε νέες διαδικασίες διορισμού διοικήσεων, διαφάνειας και λειτουργίας των δημόσιων επιχειρήσεων. Υλοποιούμε ένα ευρύτατο πρόγραμμα αναπτυξιακής και κοινωνικής υποδομής σ' όλη τη χώρα. Περιορίσαμε τη φοροδιαφυγή, και την τεράστια ανισότητα της συμβολής στη χρηματοδότηση του Κράτους για την

οικονομική σταθεροποίηση, την κοινωνική αλληλεγγύη και την ανάπτυξη. Μετατρέψαμε την Ελλάδα σε ισχυρό πόλο στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και σε υπολογίσιμο εταίρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης.

Η Ελλάδα θα περάσει στον 21ο αιώνα με άλλη όψη. Την πρώτη ημέρα του νέου αιώνα θα ενταχθεί στη μεγαλύτερη ζώνη νομισματικής σταθερότητας της εποχής μας. Με μια παραγωγική και ανταγωνιστική βάση ασύγκριτα ισχυρότερη απ' ό,τι την παραλάβαμε το 1993. Έχοντας ήδη πετύχει πραγματική σύγκλιση προς τους εταίρους μας.

Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν προβλήματα. Τα προβλήματα είναι πολλά και σκληρά. Οι κατακτήσεις απαιτούν συνεχή εγρήγορση, ευαισθησία στα μηνύματα των καιρών και στρατηγική αντίληψη της δράσης που απαιτείται. Η ανεργία παραμένει η σοβαρότερη πρόκληση για την πολιτική μας, και την πολιτική όλων των σοσιαλιστικών δυνάμεων που κυβερνούν στην Ευρώπη.

Οι νέες πραγματικότητες που διαμορφώνονται οδηγούν σε κοινωνικές ανακατατάξεις και ιεραρχήσεις, δημιουργούν νέες ανάγκες και νέες συνθήκες, δημιουργούν κοινωνίες των 2/3 ή του 1/3, δημιουργούν νέους κερδισμένους και χαμένους. Κατά βάση, απαιτούν νέες μορφές πολιτικών, απαιτούν προσαρμογή της πολιτικής από το χτες στο σήμερα.

Η πολιτική μας δεν προσβλέπει μόνο στην ισχυροποίηση της Ελλάδας. Θέλουμε όχι μόνο την οικονομική, αλλά και την θεσμική και την κοινωνική ισχυροποίηση. Δίνουμε τη μάχη και ενάντια στα φαινόμενα του 1/3, της περιθωριοποίησης, της έλλειψης προοπτικών για τους αδύναμους αυτής της κοινωνίας. Δίνουμε τη μάχη όχι μόνο να δημιουργήσουμε κερδισμένους, αλλά και να αποτρέψουμε την εμφάνιση χαμένων απ' όλη αυτή τη διαδικασία. Κι αυτό είναι ένα από τα μεγάλα διαφοροποιητικά μας στοιχεία από τις συντηρητικές επιλογές και πολιτικές.

Σήμερα η επιτυχία μας θα κριθεί από τη συλλογική μας ικανότητα να αξιοποιήσουμε τις πολλαπλές αλλαγές που πετύχαμε στο παρελθόν.

Θα κριθεί από :

- την ικανότητά μας να στρέψουμε όλες τις δυνάμεις της κοινωνίας στην ανάπτυξη του παραγωγικού μας συστήματος ώστε να αυξάνουμε το επίπεδο ευημερίας, το οικονομικό πλεόνασμα και την ικανότητά μας να παράγουμε συνεχώς ανάπτυξη και σύγκλιση,
- την ικανότητά μας να μετατρέψουμε το οικονομικό πλεόνασμα σε πλεόνασμα ανάπτυξης και κοινωνικής δικαιοσύνης,
- την ικανότητά μας, μέσα από διαδικασίες κοινωνικής συναίνεσης να ξεπεράσουμε τις αντιστάσεις στην κοινωνική αλληλεγγύη και να δημιουργήσουμε μηχανισμούς σταθερής κοινωνικής σύγκλισης και συνοχής στο εσωτερικό της χώρας,
- την ικανότητά μας να σταθούμε αυτοδύναμα δίπλα στους εταίρους μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και να πετύχουμε όχι μόνο θεσμική, αλλά και

πραγματική ισοτιμία στις διαπραγματεύσεις για τα μεγάλα θέματα της πορείας της Ένωσης,

- την ικανότητά μας να αξιοποιήσουμε τα πλεονεκτήματα της συμμετοχής μας στην ΟΝΕ, έτσι ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα, να μειωθεί το βάρος του δημόσιου χρέους, να μπορούν να αναληφθούν νέες πρωτοβουλίες πολιτικής, να περιοριστεί ακόμα περισσότερο η άνιση κατανομή εισοδήματος και ευκαιριών στην ελληνική κοινωνία,
- την ικανότητά μας να απαγκιστρωθούμε από θεσμούς που εξυπηρέτησαν στόχους στο παρελθόν και να τους μετατρέψουμε σε θεσμούς που θα εξυπηρετούν στόχους του σήμερα και του αύριο,
- την ικανότητά μας να αντιπαραθέσουμε στη συντηρητική “ενιαία σκέψη” μια άλλη, προοδευτική σκέψη και πολιτική, που δεν θα εξαντλείται ούτε σε γενικόλογες ρητορείες, μεγαλοστομίες ή καταγγελίες, ούτε και σε άρνηση οποιασδήποτε αλλαγής στο όνομα ενός φетиχισμού του παρελθόντος,
- την ικανότητά μας να υλοποιήσουμε μια βαθιά τομή και αναδιάρθρωση στον κρατικό μηχανισμό προς την κατεύθυνση της δημιουργίας ενός ισχυρού εργαλείου για την ανάπτυξη πολιτικών στα πεδία της ανάπτυξης, της παραγωγικότητας, της απασχόλησης, της κοινωνικής πολιτικής, και, σε τελευταία ανάλυση, της δημιουργίας ενός ισχυρού αντίρροπου στην κυριαρχία της Αγοράς.

Η αναδιάρθρωση του παραγωγικού δυναμικού, η δημιουργία νέων θεσμών, η μετατροπή της αδράνειας σε δυναμική προσαρμογή, η αφομοίωση των στοιχείων που πρωταγωνιστούν στον αγώνα για ανάπτυξη, αξιοποίηση ευκαιριών και κατανομή πλούτου, διατηρώντας ταυτόχρονα την ουσία της κοινωνικής συνοχής αποτελεί το πιο δύσκολο έργο ίσως, που αν δεν αναλάβει να χειριστεί το Κράτος, θα προσδιοριστεί από τις δυνάμεις των Αγορών, εσωτερικών και διεθνών, με πολύ διαφορετικά αποτελέσματα.

Η κοινωνία περιμένει πολλά από μας, και είναι δική μας ευθύνη να δείξουμε ότι είμαστε ένα κόμμα στραμμένο προς τις ανάγκες της κοινωνίας και όχι προς το εσωτερικό του. Υπάρχει ένα ευρύτατο αίσθημα, ότι πολλά πράγματα δεν μπορούν να πάνε μπροστά, αν συνεχίσουν να κινούνται στην τροχιά αντιλήψεων που έχουν πια ξεπεραστεί από την πραγματικότητα. Υπάρχει ένα ευρύτατο αίτημα για αλλαγή. Μια αλλαγή με διαφορετικό περιεχόμενο απ' ό,τι 15 ή 20 χρόνια πριν, αλλά πάντα με τους ίδιους στόχους : ανάπτυξη, ισχυρή θέση της χώρας στο διεθνές πολιτικό και οικονομικό πεδίο, κοινωνική συνοχή, προοπτικές για μια καλύτερη ποιότητα ζωής.

Το ΠΑΣΟΚ, εμείς όλοι, έχουμε όλες τις προϋποθέσεις και τις δυνατότητες να πετύχουμε στην πορεία αυτή. Να σπρώξουμε για άλλη μια φορά μακριά το φάντασμα του συντηρητισμού, της ανελέητης μετατροπής της αγοράς και του ανταγωνισμού, σε ύψιστες αρχές οργάνωσης των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων. Αν αποτύχουμε, υπεύθυνοι δεν θα είναι ούτε η πασγκοσμιοποίηση, ούτε ο συντηρητισμός, ούτε άλλες άορατες δυνάμεις. Αν απογοητεύσουμε ένα ολόκληρο κοινωνικό σύνολο, υπεύθυνοι θα είμαστε όλοι μας, για τις επιλογές και τις αντιστάσεις μας στο να κατανοήσουμε τί χρειάζεται η κοινωνία σήμερα και πώς να μετατρέψουμε τα προβλήματα του σήμερα σε επιτυχίες του αύριο.

Η Ελλάδα ανάμεσα σ' έναν κόσμο που σβήνει και σ' έναν κόσμο που αναδύεται.

Το παρελθόν της Ελλάδας καθορισμένο από το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της είχε για πολλές δεκαετίες προσδιορίσει μια μοίρα χώρας υπό ανάπτυξη. Το άμεσο διεθνές περιβάλλον μας εξακολουθεί να παραμένει στη κατάσταση αυτή. Εμείς στην εσωτερική μας ζωή, από πλευρά εισοδήματος και επιπέδου ζωής έχουμε φθάσει στα πρώτα σκαλιά της κλίμακας που χαρακτηρίζει τις βιομηχανικά περισσότερο ανεπτυγμένες περιοχές του κόσμου. Παρ' όλα αυτά πολλοί θεσμοί μας παραμένουν ανεξέλικτοι, υποθηκεύουν το μέλλον του τόπου.

Η τυπική και ουσιαστική ένταξή μας στην Ευρώπη, από την άλλη μεριά, μας κάνει συμμετοχούς σε μια πρωτοποριακή, πειραματική σχεδόν, διαδικασία αλλαγής που αγγίζει την αιχμή της παγκόσμιας πρωτοπορίας. Με αυτά τα δεδομένα το πολιτικό μας χρέος είναι καθαρό. Πρέπει να εμποδίσουμε το άμεσο διεθνές μας περιβάλλον και τις εσωτερικές μας καθυστερήσεις να μας παρασύρουν στα αδιέξοδα μιας οπισθοδρόμησης. Ταυτόχρονα, για να συμβαδίσουμε με τους Ευρωπαίους εταίρους μας και τον υπόλοιπο ανεπτυγμένο κόσμο, για να σταθούμε και να επιβιώσουμε μέσα σε αυτόν τον κόσμο, πρέπει να οικοδομήσουμε την κοινωνία μας με τις πιο σύγχρονες προδιαγραφές που εφαρμόζονται σήμερα. Η αντινομία ανάμεσα στους καταναγκασμούς του παρελθόντος και τις δυνατότητες του μέλλοντος είναι το πρόβλημα. Η λύση του προβλήματος είναι η Ισχυρή Ελλάδα. Ισχυρή για να ξεπεράσει αποφασιστικά το παρελθόν που τη βαραίνει. Ισχυρή για να οικοδομήσει γενναία το μέλλον που της ανοίγεται. Ισχυρή για να σηκώσει ταυτόχρονα και τις δύο αυτές μεγάλες προσπάθειες.

Ιστορικά, η ισχυροποίηση της παραγωγής και της οικονομίας αποτέλεσε το κατ' εξοχήν εργαλείο ανατροπής των καταπιεστικών συνεπειών που προκαλούσε η «σιδερένια ιεραρχία» και η εξάρτηση στο συσχετισμό δύναμης.

Η προτεραιότητα της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης σ' έναν κόσμο αλλαγών και αβεβαιότητας.

Η χώρα μας βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπη με την ανάγκη διαμόρφωσης μιας στρατηγικής, η οποία θα λαμβάνει υπόψη τις τεράστιες μεταβολές που έχουν συντελεστεί στο διεθνές σκηνικό, και ιδίως:

- Την απελευθέρωση των αγορών.
- Την ελευθερία μετακίνησης του κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα.
- Τις πιέσεις ενάντια στο Κράτος Πρόνοιας, όπως αυτό αναπτύχθηκε μεταπολεμικά στην Ευρώπη.
- Την ιδεολογική ανάδειξη της ανταγωνιστικότητας ως κυρίαρχου κριτηρίου στη λήψη οικονομικών αποφάσεων.
- Την τεράστια αύξηση της ανεργίας.
- Την ανάδειξη της τεχνολογικής αλλαγής σε κεντρικό παράγοντα της αναπτυξιακής δυναμικής και της οικονομικής ευημερίας.
- Τη μετακίνηση εκατομμυρίων μεταναστών προς χώρες στις οποίες προσδοκούν μια καλύτερη μοίρα.

- Την καταστροφή που επέφεραν στο περιβάλλον οι ληστρικές πρακτικές του παρελθόντος, την ανάγκη βελτίωσης της ποιότητας ζωής και του σεβασμού των δικαιωμάτων των επόμενων γενιών.

Η Ελλάδα, σήμερα, αντιμετωπίζει τα προβλήματα αυτά από μια πολύ πιο ισχυρή θέση σε σχέση με το παρελθόν. Ωστόσο, σε σχέση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δεν παύει να βρίσκεται σε μια θέση συγκριτικά πιο αδύναμη από πλευράς παραγωγικής και ανταγωνιστικής βάσης, κοινωνικής ευημερίας, ανθεκτικότητας και δυναμισμού της οικονομίας, της ικανότητας να δημιουργήσει νέες παραγωγικές ευκαιρίες και θέσεις εργασίας και να επεκτείνει την οικονομική της παρουσία στις διεθνείς αγορές.

Η στρατηγική του ΠΑ.ΣΟ.Κ. απέναντι στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης κινείται σε τέσσερα επίπεδα:

- Στο επίπεδο του Κράτους και των θεσμών.
- Στο επίπεδο της απασχόλησης.
- Στο επίπεδο της ανάπτυξης.
- Στο επίπεδο της κοινωνίας.

Κεντρική αφετηρία είναι η θέση ότι οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης δεν είναι ίδιες και αμετάβλητες για όλους. Προσδιορίζονται από τη δύναμη της οικονομίας μιας χώρας, τις στρατηγικές που ακολουθεί, τις δυνάμεις που επιστρατεύει και τους στόχους που θέτει. Πίσω από όλα αυτά υπάρχει πάντως ένας κοινός παρανομαστής, ένας κεντρικός όρος, που ιστορικά αποτέλεσε πάντα τη βασική προϋπόθεση για να πετύχει μια πιο αδύναμη χώρα ν' ανέβει τις βαθμίδες της ανάπτυξης, ν' αντιμετωπίσει με μεγαλύτερη επιτυχία τα βασικά της προβλήματα, να πετύχει την αναπτυξιακή και κοινωνική σύγκλιση, να προασπίσει τα συμφέροντά της στα εθνικά θέματα.

Ο παρανομαστής αυτός είναι η ισχυροποίηση της οικονομίας. Η επικέντρωση στη συσσώρευση υλικού και ανθρώπινου κεφαλαίου, στην ποιότητα της συσσώρευσης, στην τεχνολογία και στη γνώση, καθώς και στη δημιουργία κοινωνικών και πολιτικών θεσμών που κάνουν την κοινωνία πιο συνεκτική, πιο συλλογική, πιο δυνατή στη συστράτευση των δυνάμεών τους.

Όλα τα κεντρικά στοιχεία της στρατηγικής πρέπει να κατατείνουν στην ισχυροποίηση της οικονομίας και κοινωνίας. Μια πιο ισχυρή και συνεκτική οικονομία και κοινωνία μπορεί να αξιοποιήσει τις νέες αναπτυξιακές ευκαιρίες και να αντισταθεί σε πιέσεις που βάζουν σε αμφισβήτηση βασικές αξίες και αρχές της σοσιαλιστικής μας ιδεολογίας. Αυτό σημαίνει για μας την υποχρέωση να δώσουμε απάντηση και στα ερωτήματα:

- ⇒ ανάπτυξη για ποιούς;
- ⇒ με ποιό κόστος;
- ⇒ σε βάρος τίνος;
- ⇒ με τί κατανομές οφελών-κόστους και με τί αντισταθμίσεις;
- ⇒ με ποιές προϋποθέσεις επίτευξης;

Η απάντησή μας πρέπει να είναι ξεκάθαρη:

- ⇒ Η αναπτυξιακή διαδικασία πρέπει να αγκαλιάσει το σύνολο της κοινωνίας, να δώσει προοπτικές και ικανοποίηση σε όσο γίνεται πιο μαζικούς κοινωνικούς χώρους.
- ⇒ Τα οφέλη της ανάπτυξης δεν μπορεί να κατανέμονται άνισα.
- ⇒ Η κατανομή των οφελών της ανάπτυξης δεν μπορεί να γίνεται από το μηχανισμό της δύναμης που δημιουργεί η ανεξέλεγκτη λειτουργία της αγοράς.
- ⇒ Το κόστος της ανάπτυξης πρέπει να κατανέμεται οριζόντια στην κοινωνία, και ιδιαίτερα με τη συμμετοχή εκείνων που αντλούν τα μεγαλύτερα οφέλη. Η κοινωνική πολιτική, η αλληλεγγύη πρέπει να διασφαλίσουν τη σωστή διαδικασία αντιστάθμισης, για να αποτραπούν φαινόμενα αποκλεισμού και περιθωριοποίησης.

Η τουρκική απειλή: εδαφική και κοινωνική

Η μεγαλύτερη απειλή ανάσχεσης της προοδευτικής πορείας της χώρας και της ελληνικής κοινωνίας προέρχεται από το άμεσο διεθνές περιβάλλον μας. Η τουρκική επιθετικότητα μας εξαναγκάζει να επενδύουμε τεράστια ποσά σε στρατιωτικές προετοιμασίες, ποσά απαραίτητα για την άμυνα κάτω από τις σημερινές συνθήκες που τα στερείται, όμως, η ανάπτυξη του τόπου στους τομείς της ειρηνικής οικοδόμησης. Η επιθετικότητα της Τουρκίας δεν είναι προϊόν εθνικιστικής μεγαλομανίας μόνον. Επιπρόσθετα εκφράζει την άρνηση αυτής της χώρας να συμβαδίσει με τις νέες αντιλήψεις για τις διεθνείς σχέσεις που έχουν επικρατήσει στον περισσότερο υπόλοιπο κόσμο. Η αντιπαλότητα της Τουρκίας απέναντι μας είναι η αντιπαλότητα ενός αντιδημοκρατικού, στρατοκρατικού καθεστώτος απέναντι στο γείτονα που τους έχει ξεπεράσει οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Η υπεροχή της Ελλάδας στα βασικά αυτά σημεία και η συνεχής ενίσχυση αυτής της υπεροχής, αποτελεί μακροπρόθεσμα την καλύτερη εγγύηση για την ασφάλειά της χώρας. Τόσο ιστορικά, αλλά πολύ περισσότερο στο σύγχρονο κόσμο, κοινωνίες με συνοχή, με δημοκρατικό πολίτευμα και με ανεπτυγμένη οικονομία υπερίσχυαν, ακόμη και στις δυναμικές αναμετρήσεις, απέναντι στους οπισθοδρομικούς αντιπάλους τους. Κατέληξαν να συμπαρασύρουν τελικά τους τέτοιου είδους αντιπάλους μάλλον στο δρόμο του εκδημοκρατισμού και της κοινωνικής προόδου παρά να συρθούν από αυτούς στην αντίθετη κατεύθυνση. Στην προοπτική του χρόνου το ίδιο θα συμβεί και με την ελληνοτουρκική αναμέτρηση.

Η Ελλάδα μαζί με τους εταίρους της στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πάντα έτοιμη να βοηθήσει την Τουρκία να ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Αυτό όμως προϋποθέτει στοιχειώδη σεβασμό των ιδεολογικών και θεσμικών προϋποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προϋποθέτει σεβασμό της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αποδοχή του πολιτικού, θεσμικού και πολιτισμικού κεκτημένου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποδοχή της Διεθνούς νομιμότητας και των μηχανισμών της.

Στο μεταξύ, αγρυπνούμε και θα αγρυπνούμε για την υπεράσπιση της εδαφικής μας ακεραιότητας, για την ακεραιότητα ολόκληρου του ελληνισμού.

Δεν πρόκειται να φεισθούμε θυσίες γι' αυτό το σκοπό. Διαθέτουμε και θα διαθέσουμε όλα τα αναγκαία μέσα για την εξοπλιστική θωράκιση της χώρας. Στην έπαλξη της υπεράσπισης της πατρίδας καλούμε σε συσπείρωση όλο τον ελληνικό λαό με πρώτη την ελληνική νεολαία. Απαιτούμε και από τους εταίρους μας ανάλογη συμπαράσταση. Δεν θα ανεχθούμε, στο όνομα οποιασδήποτε Ευρωπαϊκής διπλωματίας να θυσιασθούν ζωτικά συμφέροντα της Ελλάδας.

Το πιο κρίσιμο μέτωπο: το εσωτερικό

Η τελική και πραγματική εγγύηση τόσο για την εθνική μας ασφάλεια όσο και για την πρόοδο του λαού και της κοινωνίας δε βρίσκεται στο εξωτερικό μέτωπο. Δεν υπάρχει μαγική διπλωματία που να μας απαλλάξει από τις εσωτερικές μας δυσκολίες με ενέσεις από το εξωτερικό. Εδώ, μέσα στην πατρίδα μας, ανάλογα με τις προσπάθειες όλων μας για την εσωτερική της ενδυνάμωση, ανάλογα με την αφοσίωση και το πάθος μας για τους πολιτικούς και κοινωνικούς αγώνες της προοδευτικής μας παράταξης, κρίνεται η τύχη όλων των ελπίδων μας. Η πρόοδος της Ελλάδας κατά τα χρόνια της διακυβέρνησής της από το ΠΑΣΟΚ είναι αναμφισβήτητη. Εξ ίσου αναμφισβήτητο είναι ότι, πλάι στην πρόοδο, αναπτύχθηκαν και αρνητικά φαινόμενα. Υπήρξε πρόοδος μέσα στους κανόνες και απόπειρα προόδου έξω από τους κανόνες. Πλάι στην οικονομία μεγάλωσε η παραοικονομία. Πλάι στην Παιδεία η παραπαιδεία. Πλάι στη συμβολή στα δημόσια βάρη – που το Σύνταγμα τη θέλει ανάλογη με τις δυνάμεις του καθενός, γι' αυτό το ΠΑΣΟΚ απαίτησε να πληρώσουν επιτέλους φόρους οι έχοντες και κατέχοντες – φούντωσε η φοροδιαφυγή. Παντού, όπου και να στραφεί κανείς, ανακαλύπτει το φαινόμενο ανθρώπων, συμπολιτών μας, εμάς των ίδιων, να αγωνιούμε να ξεχωρίσουμε την προσωπική μας τύχη από την τύχη του συνόλου. Αυτό, στα πλαίσια της ανταγωνιστικής κοινωνίας που ζούμε είναι ως ένα βαθμό αναπόφευκτο. Αθέμιτο γίνεται από τη στιγμή που αρχίζει να διαλύει τις βάσεις της κοινωνικής συμβίωσης, την ελάχιστη αναγκαία κοινότητα συνεισφορών που πάνω της στηρίζεται η επιβίωση της πολιτισμένης. Αν στηρίξουμε τη πολιτεία ώστε να μπορεί να σταθεί στα πόδια της, έστω και αν δε λειτουργεί τέλεια, θα μπορέσει να συμπαρασταθεί στους πολίτες της την ώρα της δικής τους προσωπικής δοκιμασίας τους.

Κοινωνική ευθύνη και κράτος

Η παρέμβαση μας, για να προωθήσουμε τις δύο τελευταίες επαγγελίες της Διακήρυξης της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου: την πιο ολοκληρωμένη κοινωνική απελευθέρωση, την πιο ουσιαστική πολιτική δημοκρατία αρχίζει από αυτό το σημείο. Η πραγμάτωση της κοινωνικής απελευθέρωσης ξεκινάει από την αποκατάσταση του αισθήματος της κοινωνικής ευθύνης, όσο και όπου έχει αυτό κλονισθεί. Σε όλες του τις μεγάλες στιγμές, είτε με το Βενιζέλο το 1909, είτε με τον Παπαναστασίου το 1924, είτε με το ΕΑΜ το 1941, το προοδευτικό κίνημα έτσι ξεκίνησε τις μεγάλες του εξορμήσεις. Και σήμερα έτσι ξεκινάμε. Μερικοί παρεξηγούν την κριτική που ασκούμε. Επειδή ένα μέρος από τη κοινωνική αποδιάρθρωση διαδραματίζεται μέσα στις δημόσιες υπηρεσίες, θεωρούν ότι με το να το επισημαίνουμε, κάνουμε αντιπολίτευση από τη θέση της κυβέρνησης. Λάθος. Χρησιμοποιούμε την κυβερνητική θέση που

πετύχαμε για να προωθήσουμε το πρόγραμμά μας και δεν επιτρέπουμε στη θέση αυτή να μας χρησιμοποιήσει εμάς για να διαιωνίσει το ριζωμένο μέσα στους θεσμούς αντιπρόγραμμα του συντηρητισμού. Στο βαθμό που το ίδιο μας το κόμμα, με την άσκηση της εξουσίας, έχει υποκύψει στη διαστρέβλωση του να έχει γίνει κόμμα κυβερνητικών στελεχών, κόμμα συντεχνιών, η παρέμβαση μας στην κοινωνία αρχίζει από τον ίδιο τον εαυτό μας.

Οι αιχμές του μετώπου μας για την πραγμάτωση της κοινωνικής απελευθέρωσης είναι δύο: η ανάπλαση και χρήση ενός αναβαθμισμένου κρατικού μηχανισμού για παρέμβαση στην κοινωνία και η αναβάθμιση του ίδιου του κοινωνικού σώματος σε κοινωνία των πολιτών. Μόνο του το κάθε ένα από αυτά τα δύο εγχειρήματα δεν μπορεί να αποδώσει σπουδαία πράγματα. Ο συνδυασμός τους μπορεί να οδηγήσει σε επαναστατικές αλλαγές.

Παλιό και νέο κράτος

Το συνολικό πολιτικό πρόβλημα του κράτους υπερβαίνει κατά πολύ τα επιμέρους προβλήματα του εκσυγχρονισμού της Δημόσιας Διοίκησης, της πλήρους αποκέντρωσης και της διαρκούς αναβάθμισης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Αφορά την ίδια την αναπτυξιακή λογική στην οποία πρέπει να είναι προσαρμοσμένα όσα σχετίζονται με την οργάνωση και τη λειτουργία του ευρύτερου δημόσιου τομέα τόσο σε κεντρικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Μια σύγχρονη ευρωπαϊκή αριστερή αντίληψη για το κράτος δεν μπορεί να το αντιμετωπίζει ως ουδέτερο εργαλείο που μπορεί να εξυπηρετήσει διάφορους σκοπούς. Το κράτος ήταν και είναι πάντοτε η συμπύκνωση μιας σειράς κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών σχέσεων. Οτιδήποτε συνεπώς συνδέεται με το κράτος και τη λειτουργία του, οτιδήποτε σχετίζεται με την εξουσία και τον τρόπο με τον οποίο αυτή ασκείται, είναι βαθύτατα πολιτικό και άρα οφείλει να έχει συγκεκριμένη ταυτότητα.

Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τα νέα επιτακτικά πολιτικά προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει το κράτος:

- ως προς την εγκληματικότητα και το αίσθημα ασφάλειας των πολιτών χωρίς να θίγονται οι θεσμικές εγγυήσεις του κράτους δικαίου και χωρίς να αναπτύσσονται φαινόμενα ρατσισμού και ξενοφοβίας
- ως προς την προστασία του περιβάλλοντος και τη διαμόρφωση ενός μεταβιομηχανικού μοντέλου ανάπτυξης.

Πολλοί έχουν μιλήσει για την ανάγκη εξυγίανσης του κρατικού μηχανισμού, σαν να ήταν ένα άρρωστο σώμα που μπορεί με κάποια θεραπεία να το επαναφέρει κανείς στην αρχική του υγιή κατάσταση. Αυτό είναι ουτοπία. Τέτοιο υγιές κράτος δεν είχαμε ποτέ στην ιστορία μας ώστε να ξαναγουρίσουμε πίσω σε αυτό. Επιπλέον, όσο περνάει ο καιρός οι απαιτήσεις της κοινωνίας από το κράτος αλλάζουν, η ίδια η αντίληψη του τι αποτελεί κρατική λειτουργία στο σύγχρονο κόσμο έχει αλλάξει συνολικά. Η ανάγκη για διπλή προσπάθεια: να απαλλαγούμε από το παρελθόν, να αντιληφθούμε και να δαμάσουμε το μέλλον, στον τομέα του κράτους εκδηλώνεται με ιδιαίτερη έμφαση.

Είναι απόλυτη ανάγκη να τονίσουμε και να μην ξεχνάμε ποτέ το διπλό χαρακτήρα αυτής της προσπάθειας. Θα ήταν μεγάλο λάθος να αγνοήσουμε τα υπαρκτά, παλιού τύπου προβλήματα με το πρόσχημα ότι έχουμε τώρα να αντιμετωπίσουμε καινούργια. Η ποιότητα στην κατάρτιση, η συνέπεια στην υπηρεσία, η ικανότητα για επιτελικό σχεδιασμό, η αποτελεσματική αλλά ολιγοδάπανη δράση, το ενδιαφέρον για τον πολίτη, η αμεροληψία και η ανιδιοτέλεια απέναντι του είναι όλα ιδιότητες γενικού χαρακτήρα, που κάθε δημόσια υπηρεσία, οποιασδήποτε μορφής, κάθε κράτος οποιασδήποτε εποχής οφείλει να τις απαιτεί και οι δημόσιοι υπάλληλοι οφείλουν αυτονόητα να τις προσφέρουν. Πρώτο βήμα για την αξιοποίηση του κράτους σαν εργαλείου κοινωνικής αναδημιουργίας είναι η αποκατάσταση του ήθους στη λειτουργία των κρατικών λειτουργιών.

Το δεύτερο βήμα είναι να επισημάνουμε τις κατευθύνσεις της εξέλιξης της κρατικής λειτουργίας στην εποχή μας. Θα ήταν αναχρονισμός να ρίξουμε το βάρος στη συγκρότηση ενός συγκεντρωτικού κράτους παλιού τύπου. Η παγκόσμια τάση στις ανεπτυγμένες χώρες για το κράτος είναι να εξελιχθεί προς δύο διαφορετικές κατευθύνσεις. Η μία είναι προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης της διακρατικής συνεργασίας. Η ενιαία και κοινή αντιμετώπιση μιας σειράς καταστάσεων που ξεπερνούν τα σύνορα ενός και μόνον κράτους – όπως η μόλυνση του περιβάλλοντος, η καταπολέμηση του διεθνούς εγκλήματος, ο έλεγχος των μεταναστευτικών ρευμάτων, ο έλεγχος της παγκόσμιας κερδοσκοπίας, η συμμετοχή στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

Η δεύτερη κατεύθυνση είναι προς την ενίσχυση της αυτοδιοίκησης, προς τη μεταφορά όσο το δυνατό περισσότερων αρμοδιοτήτων σε επίπεδα όλο και πιο κοντά στον πολίτη. Στον τομέα αυτόν έχουμε κάνει πολλά βήματα, με τελευταίο το μεγάλο βήμα του προγράμματος “Καποδίστριας”.

Αποκεντρωμένες δραστηριότητες

Η ενίσχυση της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελεί ήδη ένα σημαντικό βήμα στη σωστή κατεύθυνση. Πέρα όμως από την οριζόντια αποκέντρωση ενός συνόλου παράλληλων υπηρεσιών, όπως συμβαίνει με την τοπική αυτοδιοίκηση, υπάρχει και η κάθετη αποκέντρωση ενός ολόκληρου τομέα κρατικής λειτουργίας. Παράδειγμα, παρά ορισμένα αρνητικά στοιχεία που παρουσιάζει στην ελληνική κοινωνία, είναι η αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων. Ένας μεγάλος στόχος και για την πολιτική ηγεσία αλλά και για το κίνημα και ειδικά για τη νεολαία μας είναι να αρχίσουν εκστρατεία αναβάθμισης της δουλειάς στα πανεπιστήμια ώστε να τα κάνουν πρότυπα κύτταρα μιας κοινωνίας πολιτών, παράδειγμα για πολλούς άλλους τομείς που θα μπορούσαν να ακολουθήσουν. Ένας άλλος μεγάλος τομέας, ένας άλλος μεγάλος στόχος για το προοδευτικό κίνημα, είναι οι γεωργικοί συνεταιρισμοί. Θα μπορούσαν και οι συνεταιρισμοί να γίνουν υπόδειγμα και κύτταρο για μια κοινωνία πολιτών, ιδιαίτερα καθώς θα μπορούσαν με συνεταιριστικά δίκτυα εμπορικά, πιστωτικά, ασφαλιστικά να βάλουν κάτω από τον έλεγχο των συνεταιρισμένων παραγωγών μερικούς από τους πιο αλλοτριωτικούς τομείς της σύγχρονης ζωής.

Δίπλα σε αυτές τις μεγάλες περιοχές δράσης, που η παρέμβαση είναι ταυτόχρονα και εύκολη, γιατί υπάρχουν έτοιμα τα οργανωτικά προπλάσματα και πολύ δύσκολη γιατί θα πρέπει να ξεπεραστούν μέσα τους αγκυλώσεις και διαστρεβλώσεις δεκαετιών, υπάρχει όλος ο χώρος των μικρότερων, καινούργιων, καινοτόμων, ευέλικτων κοινωνικών οργανώσεων που φτιάχνονται συνεχώς, με πρωτοβουλία των πολιτών, για την αντιμετώπιση των ναρκωτικών, του aids, ή και για την κοινή καλλιέργεια μιας δραστηριότητας αθλητικής, ενός καλλιτεχνικού, ενός ψυχαγωγικού ενδιαφέροντος και μπορούν να αποτελέσουν ένα πυκνό δίκτυο κοινωνικών δραστηριοτήτων που και να πάρουν στα χέρια τους μια σειρά από σημερινές κρατικές λειτουργίες.

Η κοινωνία των πολιτών

Αυτές οι λειτουργίες του κράτους είναι όμως αδύνατο να αναπτυχθούν χωρίς την ενεργό συμμετοχή της ίδιας της κοινωνίας των πολιτών.

Μια σύγχρονη κοινωνία των πολιτών κινείται ταυτόχρονα σε τρία θεσμικά και πολιτικά επίπεδα:

- στο επίπεδο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, που καλείται να διασφαλίσει ακριβώς την κοινωνική της αντιπροσωπευτικότητα
- στο επίπεδο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης όλων των βαθμίδων
- στο επίπεδο του κοινωνικού εθελοντισμού και των κοινωνικών οργανώσεων που αποκτούν ολοένα και πιο μεγάλη σημασία στη σημερινή εποχή.

Αποκέντρωση των πληροφοριών

Ο χαρακτήρας μιας κοινωνίας δεν εξαρτάται όμως μόνον από την οικονομία και τους θεσμούς. Ο τρόπος επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους παίζει αποφασιστικό ρόλο. Η μετατηλεοπτική κοινωνία της πληροφορίας διέρχεται τον καίριο κίνδυνο της ομοιόμορφης και παθητικής στάσης απέναντι σε έναν κόσμο που εμφανίζεται ως «εικονικός». Έχει όμως ανοικτό μπροστά της τον τεράστιο ορίζοντα της οικουμενικής πληροφόρησης, του διαδικτύου, του παγκόσμιου χωριού.

Όλα αυτά συγκροτούν ένα πεδίο δοκιμασίας πάνω στο οποίο μπορούν να διαμορφωθούν ποικίλοι συσχετισμοί. Και στόχος μας είναι να διαμορφώνουμε κάθε φορά τους πιο προοδευτικούς και πρόσφορους συσχετισμούς.

Στον αγώνα αυτό, όπως και σε πολλά άλλα μέτωπα, είναι ιστορική ανάγκη να κινητοποιηθούν οι προοδευτικοί διανοούμενοι. Οι διανοούμενοι έχουν βαθμιαία αποτραβηχτεί από μια πολιτική ζωή που έπαψε να τους εμπνέει. Τους έδωσε την εντύπωση της υποταγής στην αμείλικτη λογική των οικονομικών δεδομένων ή την πικρή γεύση της διάψευσης του σοσιαλιστικού ιδανικού στην πράξη. Αλλά στην καρδιά των λαών, στην καθημερινή πολιτική τους πράξη, ο σοσιαλισμός αποδείχθηκε πιο δυνατός από τις όποιες ήττες του. Σήμερα που ξαναγυρίζει, οι προοδευτικοί διανοούμενοι, πιστοί στις μεγάλες, στις ηρωικές παραδόσεις της ελληνικής προοδευτικής διάνοησης, έχουν καθήκον να βγουν να τον προϋπαντήσουν. Η προοδευτική διάνοηση

πρέπει να ξαναβρεί τη θέση της, να πάρει πρωτοβουλίες για τον επαναπροσδιορισμό της ουσίας της πολιτικής στο επίκεντρο μιας ζωντανής κοινωνίας των πολιτών.

3. Ο ΚΟΣΜΟΣ ΜΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ

Έχουν πια περάσει εικοσιπέντε χρόνια από τη μεταπολίτευση και την ίδρυση του ΠΑΣΟΚ. Η εικόνα του κόσμου και της χώρας είναι διαφορετική. Αλλαγές που σε προηγούμενες εποχές μπορεί να χρειάζονταν έναν ολόκληρο αιώνα, συμπυκνώθηκαν στις μέρες μας σε λίγα μόλις χρόνια ιδίως μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Αυτό τον καινούργιο κόσμο που συνεχίζει να ταλαντεύεται ανάμεσα στον κίνδυνο και την ελπίδα, πρέπει να τον καταλάβουμε για να τον αλλάξουμε.

Με το γκρέμισμα του τείχους του Βερολίνου το 1989 και την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, σημειώθηκε η πιο εντυπωσιακή και πολιτικά η πιο σημαντική μεταβολή στο χώρο των κοινωνικών συστημάτων. Οι παγκόσμιες συντηρητικές δυνάμεις τη θεώρησαν πλήρη επιβεβαίωση της υπεροχής των δικών τους ιδεών, δικαίωση της αντικομμουνιστικής εκστρατείας του ψυχρού πολέμου αλλά και λόγο κατάρρευσης στη συνείδηση της ανθρωπότητας κάθε ίχνους σοσιαλιστικής ιδεολογίας.

Αντίθετα, για τους ευρωπαίους σοσιαλιστές που δεν είχαν αποδεχθεί ποτέ το σοβιετικό μοντέλο, οι νέες συνθήκες κάνουν πολύ πιο επίκαιρο το λόγο και τη πολιτική πρόταση της Αριστεράς. Μόνον που όλα τώρα πρέπει να είναι πολύ πιο συγκεκριμένα. Η πειστικότητα της Ευρωπαϊκής Αριστεράς εξαρτάται από την ποιότητα και την τεκμηρίωση των προτάσεών της. Από την ικανότητά της να πείθει την πλειοψηφία πως εκφράζει με όραμα και αποτελεσματικότητα το γενικό συμφέρον της κοινωνίας διασφαλίζοντας τη συνοχή της.

3.1. Σοσιαλισμός και Ευρώπη

Το Ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο

Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού άφησε πίσω της ένα μεγάλο δίδαγμα: ο σοσιαλισμός ως στόχος αλλά και ως καθημερινή πολιτική πρακτική είναι συνώνυμος με τη δημοκρατία και δεν μπορεί παρά να βασίζεται στην υποστήριξη της μεγάλης πλειοψηφίας και τελικά όλης της κοινωνίας.

Το τέλος του ψυχρού πολέμου έβγαλε τις προοδευτικές δυνάμεις της ανθρωπότητας από το αδιέξοδο του στείρου ανταγωνισμού των δύο πυρηνικών μπλοκ. Οι λαοί, ιδιαίτερα οι λαοί της Ευρώπης, απαλλαγμένοι από τις σκόπιμα καλλιεργημένες ψυχροπολεμικές φοβίες, εκδήλωσαν ξανά τη βαθύτερη, τη μονιμότερη προσήλωση της πλειοψηφίας τους στα σοσιαλιστικά ιδανικά. Εκείνα τα ιδανικά που είχαν εκφραστεί σε ένα από τα σημαντικότερα ιστορικά επιτεύγματα του σοσιαλισμού: το μεταπολεμικό ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο με την πλήρη απασχόληση, το κράτος πρόνοιας, την

πολιτική ελευθερία, αλλά είχαν κλονιστεί στη συνείδηση των λαών από τη γραφειοκρατική και συντεχνιακή διαστρέβλωση, από τη δογματική αγκύλωση. Εκείνα τα ιδανικά που επιχειρούσε να υπονομεύσει ο νεοφιλελευθερισμός στην σύντομη – ευτυχώς – περίοδο της ακμής του.

Σήμερα οι σοσιαλιστές κυβερνούν σχεδόν παντού στην Ευρώπη. Κυβερνούν αναζητώντας λύσεις για την ανεργία, για την αναστήλωση, τον εκσυγχρονισμό και την ολοκλήρωση του κοινωνικού κράτους.

Τα νέα σοσιαλιστικά κόμματα στην εξουσία

Τα σοσιαλιστικά κόμματα της Ευρώπης, ξεπέρασαν το παλιρροϊκό κύμα του συντηρητισμού που είχε σάρωσε την Ήπειρό μας μόλις είκοσι χρόνια πριν. Βρήκαν τον τρόπο να μιλήσουν στους λαούς μια νέα γλώσσα, απαλλαγμένη από το δογματισμό του παρελθόντος. Γλώσσα προσαρμοσμένη στις νέες πραγματικότητες, ανοιχτή στις μελλούμενες εξελίξεις. Σήμερα οι σοσιαλιστές κυβερνούν σχεδόν παντού στην Ευρώπη. Κυβερνούν αναζητώντας και επιβάλλοντας πολιτικές για την ανεργία – που μας κληροδότησαν τόσο οι διαστρεβλώσεις του γραφειοκρατισμού και του συντεχνιασμού όσο και τα χρόνια του παγκόσμιου συντηρητισμού – για τη κοινωνική περιθωροποίηση που προκάλεσε η ανεργία, για το ψαλίδισμα του κοινωνικού κράτους. Τα σοσιαλιστικά κόμματα της Ευρώπης τώρα αρχίζουν ξανά, για πρώτη φορά κάτω από τις νέες συνθήκες – από τη θέση της κυβέρνησης με όλες τις πρακτικές δυσκολίες που αυτό συνεπάγεται - τον αγώνα για τη διαμόρφωση της νέας κοινωνικής πραγματικότητας. Για το νέο Ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο που θα είναι σοσιαλιστικό. Για έναν δημοκρατικό σοσιαλισμό που θα είναι έργο του λαού, από το λαό και για το λαό.

Η μεγάλη στροφή

Ο σοσιαλιστικός επαναπροσδιορισμός της Ευρώπης έχει ρίζες στις αντικειμενικές ευρωπαϊκές εξελίξεις. Τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια στον Ευρωπαϊκό χώρο διαμορφώθηκε βαθμιαία μια νέα πραγματικότητα. Οι αλλαγές που σημειώθηκαν, απηχούν τόσο τις τάσεις της παγκόσμιας ζωής όσο και το δυναμισμό της ίδιας της ευρωπαϊκής ιδέας.

Στο σκέλος των διεθνών σχέσεων η συνεργασία ΕΟΚ και NATO στην ίδια ψυχροπολεμική συμπαράταξη δεν έχει πια νόημα. Αντίθετα, έχει νόημα η διαμόρφωση σχημάτων που ενισχύουν την ευρωπαϊκή αμυντική ταυτότητα. Στον οικονομικό και τον κοινωνικό τομέα οι ισορροπίες, χωρίς να έχουν αλλάξει εξ ίσου ριζικά όσο άλλαξαν στον τομέα των διεθνών σχέσεων, έχουν σαφέστατα μετακινηθεί. Η μετακίνησή τους έγινε προς τα αριστερά. Η διαδικασία αυτή της στροφής υπήρξε μακροχρόνια. Ξεκίνησε πολύ πριν από το 1989, το χρόνο-ορόσημο στις διεθνείς εξελίξεις. Πολύ καιρό πριν από τους πρόσφατους εκλογικούς τους θριάμβους, οι Ευρωπαίοι σοσιαλιστές, οι λαϊκές δυνάμεις, άρχισαν να διεκδικούν και να κερδίζουν το μερίδιό τους στη διαμόρφωση των ευρωπαϊκών πραγμάτων. Οι πολιτικές της Ευρώπης, οι θεσμοί της, το όραμά της αναγκάστηκαν να γίνουν λιγότερο μονόπλευρα. Χάρη σε πολλές πρωτοβουλίες επιβλήθηκε η σοσιαλιστική αρχή της κοινοτικής αλληλεγγύης για τις σχέσεις ανάμεσα στα κράτη-μέλη. Τα

διαρθρωτικά ταμεία άρχισαν να περιορίζουν την εισοδηματική ανισότητα ανάμεσα στους λαούς και τις περιοχές της Ευρώπης. Η απασχόληση άρχισε να αποτελεί κεντρικό θέμα.

Η σοσιαλιστική δυναμική της Ευρώπης

Σήμερα, οι Ευρωπαίοι σοσιαλιστές έχουν πια πάρει στα χέρια τους οι ίδιοι την προώθηση της Ευρωπαϊκής ιδέας. Στην ολοκλήρωση της Ευρώπης βλέπουν τη δυνατότητα για πραγματοποίηση μιας ολόκληρης σειράς σοσιαλιστικών οραμάτων, με βαθιές ρίζες στο κίνημά μας. Η συναδέλφωση των λαών της Ευρώπης, η κατάργηση των πολέμων, η ενοποίηση των σοσιαλιστικών δυνάμεων της Ευρώπης ανήκουν όλα στη μεγάλη σοσιαλιστική ιδεολογική παράδοση. Ξεκινούν από το διεθνισμό, που τότε φαινόταν ουτοπικός, του δέκατου ένατου αιώνα. Ο αγώνας για τη νίκη αυτών των ιδεών συνεχίζεται με νέα δύναμη μέσα στη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση. Δεν είναι, όμως, μόνον ο αγώνας για τους θεσμούς. Στις σύγχρονες Ευρωπαϊκές εξελίξεις ενυπάρχει μια βαθύτερη ανθρώπινη δυναμική, που δικαιώνει το σοσιαλιστικό όραμα.

Ο μετανάστης των αρχών του αιώνα, που εγκατέλειπε την Ελλάδα ή την Ιταλία ξανοιγόταν σε αναζήτηση άλλων δυνατοτήτων, ευκαιριών για μια καλύτερη ζωή. Το ίδιο και ο μετανάστης της δεκαετίας του '60 όταν πήγαινε στη Γερμανία. Το ευρωπαϊκό μοντέλο που δημιούργησε η σοσιαλδημοκρατία στηρίχτηκε επίσης στην ίδια επιδίωξη. Να καταργηθούν φραγμοί και εμπόδια, να υπάρχουν περισσότεροι δρόμοι για τον καθένα. Να δημιουργηθεί ένας χώρος κοινωνικής δικαιοσύνης. Με εκπαίδευση, με συλλογικές διαπραγματεύσεις, με αναπτυξιακές πρωτοβουλίες του κράτους, με κοινωνικές πρωτοβουλίες στην υγεία, την κοινωνική ασφάλιση, την πρόνοια, μια πιο ανοιχτή, πιο ελεύθερη κοινωνία. Το στοιχείο ακριβώς αυτό, της πιο ανοιχτής κοινωνίας, της κοινωνίας που διευρύνει συνεχώς τα όρια της καταργώντας τους φραγμούς στις δυνατότητες ανάπτυξης του ατόμου και καταργώντας εμπόδια στη βελτίωση των συνθηκών ζωής, της κοινωνίας που προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη, αποτελεί τον προωθητικό μοχλό της ευρωπαϊκής προσπάθειας. Εκεί συναντιέται με τη βαθύτερη, με την ανθρώπινη διάσταση του σοσιαλισμού.

Ο αντιευρωπαϊσμός αλλάζει στρατόπεδο

Οι αντιστάσεις στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σήμερα έχουν μετατεθεί στο συντηρητικό στρατόπεδο, με αιχμή τους σωβινιστές των διαφόρων νεοφασιστικών υπερεθνικιστικών κινήσεων. Στο πείσμα τέτοιων αντιστάσεων, και παρ' όλη την κόπωση, την απογοήτευση των λαών από την ανεργία – που η αντιμετώπιση της στη βάση μιας πανευρωπαϊκής σοσιαλιστικής πολιτικής μόλις τώρα αποκτά τις κυβερνητικές προϋποθέσεις για να αρχίσει να εφαρμόζεται – η ευρωπαϊκή οικοδόμηση ανοίγει επίμονα το δρόμο της. Η ΟΝΕ, το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα, η όλο και στενότερη πολιτική συνεργασία, η επέκταση των ενωσιακών πολιτικών οδηγούν αναπόδραστα και στη βαθμιαία πολιτική ενοποίηση. Η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται απώλεια ιδιαιτεροτήτων, αναγκαστική εγκατάλειψη νοοτροπιών, εντατικότερες πιέσεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Δημιουργεί όμως ταυτόχρονα τη δυνατότητα για μια πορεία ειρήνης, πολιτισμού και ανάπτυξης.

Η Ελληνική οπτική για την Ευρώπη

Όλες αυτές οι εξελίξεις δε σημαίνουν ότι η οικοδόμηση σοσιαλιστικών κοινωνικών σχέσεων εξαντλείται στην οικοδόμηση της Ευρώπης ή ότι κάθε τι το Ευρωπαϊκό είναι αυτόματα και σοσιαλιστικό. Ο ελληνικός λαός παρακολουθεί προσεχτικά τη διαμόρφωση της νέας Ευρώπης. Επιδοκιμάζει όσα μέσα του αισθάνεται ότι συμβάλουν στην κοινωνική, την ανθρώπινη πρόοδο, στην πραγμάτωση προοδευτικών ιδεωδών που φλόγισαν τους κοινωνικούς αγώνες στον τόπο μας. Παράλληλα αποκρούει κάθε τι που ή κάνει την Ευρώπη φορέα συμφερόντων μιας διεθνούς οικονομικής ολιγαρχίας ή μπορεί να οδηγήσει σε απώλεια της ταυτότητας και ιδιαιτερότητας κάθε λαού. Η Ελλάδα και η ελληνικότητα αποτελούν για μας του Έλληνας σταθερά σημεία αναφοράς, ανεξάρτητα από την ταξική ή ιδεολογική τοποθέτηση του καθενός μας. Μέσα σε έναν κόσμο που οι ανάγκες της παραγωγής και οι νομοτέλειες της οικονομίας προωθούν καθημερινά ισχυρές διαδικασίες υπερεθνικής συγκρότησης, είναι ανάγκη να περιφρουρήσουμε με συνειδητή προσπάθεια την εθνική μας ταυτότητα., ενώ ταυτόχρονα θα συμμετέχουμε δημιουργικά στο ευρωπαϊκό και στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Οι κίνδυνοι της αλλοτρίωσης είναι υπαρκτοί αλλά ταυτόχρονα διαγράφεται η θέληση να δημιουργήσουμε μια νέα δυναμική, στηριγμένοι στις παραδόσεις μας. Η Ευρώπη που θα μας επιτρέψει να προχωρήσουμε είναι η Ευρώπη της διαφορετικότητάς μας. Η Ευρώπη που αγκαλιάζει μία αλλά και πολλές διακριτές πραγματικότητες. Γιατί η Ευρώπη οικοδομείται πάνω στην ιδέα της ενότητας μέσα στη διαφορά. Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός χτίστηκε πάνω στο άνοιγμα προς τον Άλλο, στην αίσθηση της οικουμενικότητας μέσα στη διαφορά.

Η Ευρώπη στην οποία προσβλέπουμε είναι η Ευρώπη που πιστεύει στην πολυφωνία, στην αξιοποίηση της συνάντησης με τους άλλους. Που μέσα από διάφορους μηχανισμούς καλλιεργεί την πολυπολιτισμικότητα. Που διαμορφώνει ένα πλαίσιο για να μπορούν να εκφραστούν όλοι οι πολίτες. Που αποτελεί λιγότερο έναν ενιαίο πολιτισμό και περισσότερο ένα χώρο στον οποίο μπορούν να ανθίσουν πολλοί πολιτισμοί, πολλοί τρόποι ζωής, πολλά ιδανικά. Στα πλαίσια μιας τέτοιας Ευρώπης το να κλειστούμε εμείς αμυντικά στον εαυτό μας θα αποτελούσε συνταγή πολιτιστικής και εθνικής αυτοκτονίας.

3.2. Από τη Βιομηχανική Κοινωνία στην Κοινωνία της Πληροφορίας

Η μετάβαση από την βιομηχανική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας αναδεικνύει ταυτόχρονα δύο στοιχεία: Πρώτον, της τεράστιες οικονομικές και παραγωγικές δυνατότητες που ανοίγονται. Και δεύτερον, τις τεράστιες και προκλητικές ανισότητες που στιγματίζουν το χάρτη της υψηλίου, ανισότητες που γεννούν την ανάγκη για μια νέα παγκόσμια αλληλεγγύη.

Η υπέρβαση του φορντιστικού μοντέλου

Η εισβολή της πληροφορικής στην παραγωγική διαδικασία ωθεί προς την κατάργηση του διαχωρισμού ανάμεσα στη σωματική και την πνευματική

δουλειά, καταργεί την τεχνολογική βάση της υποδούλωσης του εργαζόμενου σε μια άκαμπτη επιχειρησιακή ιεραρχία.

Ο συνδυασμός της πληροφορικής με την τηλεπικοινωνιακή επανάσταση οδηγεί στην ενιαιοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας πρώτα σε μεγάλες, ηπειρωτικές περιοχές και βαθμιαία στον κόσμο ολόκληρο. Η παγκοσμιοποίηση είναι χρηματιστηριακό αλλά και παραγωγικό φαινόμενο. Παράλληλα, η ίδια τεχνολογία, που σιγά - σιγά εντάσσει την υφήλιο σε ένα ενιαίο παραγωγικό δίκτυο, αποκεντρώνει την παραγωγική συμβολή κάθε ατόμου και δημιουργεί τη δυνατότητα να υπάρξουν μικροί αυτοδιοικούμενοι κόμβοι μέσα σ' αυτό το ενοποιημένο παγκόσμιο δίκτυο. Οι μεγάλες, βραδυκίνητες, καταπιεστικές γραφειοκρατίες των πολυεθνικών επιχειρήσεων αρχίζουν να απειλούνται στην ίδια την τεχνολογική τους βάση.

Ο συνδυασμός της πληροφορικής με την επανάσταση στα οπτικοακουστικά μέσα ανοίγει επίσης καινούργιους ορίζοντες για τη γενίκευση της ανώτατης παιδείας και για τη διοικητική αποκέντρωση όλων των δραστηριοτήτων.

Νέοι κίνδυνοι, νέες αβεβαιότητες

Η νέα βιομηχανική επανάσταση δεν έχει μόνον θετικές πλευρές. Μαζί με την κατάργηση της μονότονης βιομηχανικής δουλειάς καταργεί και τις θέσεις εργασίας, ορθώνει το φάσμα της ανεργίας σε μαζική κλίμακα. Μαζί με την αποκέντρωση της παραγωγής, μαζί με τη διοικητική αυτονόμηση του ατομικού παραγωγού, καταργεί και το πνεύμα της ομαδικής προσπάθειας, απομονώνει τον εργαζόμενο. Διαμορφώνει συνθήκες που αντικειμενικά υπονομεύουν τη συλλογική βάση του συνδικαλισμού και του κοινωνικού κράτους. Ο απομονωμένος χειριστής των ηλεκτρονικών μέσων, που δουλεύει στο ατομικό του γραφείο ή στο σπίτι του με μόνο δεσμό την τηλεφωνική-τηλεοπτική του σύνδεση με κάποιο από τα παραγωγικά δίκτυα κάπου στον κόσμο δεν είναι δυνατόν να έχει την ίδια άμεση αίσθηση συλλογικότητας όπως ο εργοστασιακός εργάτης, ο άμεσα δεμένος με τη στρατιά των συναδέλφων του. Μαζί με την παγκοσμιοποίηση της παραγωγής, η νέα βιομηχανική επανάσταση δημιουργεί κινδύνους για την ιδιαιτερότητα της εθνικής κουλτούρας που έχει εμπλουτίσει μέχρι σήμερα τον πολιτισμό μας. Μαζί με τη δυνατότητα της γενίκευσης της υλικής ευημερίας φέρνει την απειλή για μίαν άνευ προηγουμένου ληστρική εκμετάλλευση του φυσικού περιβάλλοντος. Ο άνθρωπος εκμεταλλεύεται τα μέσα και τη δύναμη που του προσφέρει η τεχνική εξέλιξη χωρίς να αναλογίζεται τις συνέπειες για τη φύση. Ο αέρας δηλητηριάζεται, οι θάλασσες ρυπαίνονται, η πανίδα και η χλωρίδα καταστρέφονται, η ζωή στον πλανήτη απειλείται. Η ανάγκη για μεθοδική αντιμετώπιση της διατάραξης της ισορροπίας ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον είναι ένα από τα πιο επείγοντα καθήκοντα που θέτει στην ανθρωπότητα η τεχνική πρόοδος.

3.3. Δύναμη και Αδυναμία της Κλασικής Σοσιαλδημοκρατίας

Το κοινωνικό σύστημα που καλείται σήμερα να αντιμετωπίσει τα σοβαρότατα αυτά προβλήματα πολύ απέχει από το να βρίσκεται στο ύψος των περιστάσεων. Είναι ένα σύστημα που απειλεί και τα περιθώρια ακόμη για

περισσότερη ελευθερία, δικαιοσύνη, δημοκρατία και αλληλεγγύη που δεκαετίες λαϊκών αγώνων είχαν κατακτήσει, δημιουργώντας την ελπίδα για ένα καλλίτερο αύριο.

Η ελπίδα αυτή κλονίστηκε για δύο λόγους: Ο ένας ήταν η προϊούσα αρτηριοσκλήρωση του ευρωπαϊκού σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού μοντέλου. Όταν ξεκίνησε, αμέσως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο είχε σταθεί ένα πρωτοποριακό κοινωνικό πείραμα που άλλαξε ριζικά την κατάσταση των εργαζομένων στην Ευρώπη. Βαθμιαία, όμως, άρχισε να χάνει τη μεταρρυθμιστική του δυναμική. Το μοντέλο δεν έλαβε υπ' όψη του την μεταβολή των συνθηκών που προέκυπτε από την παγκοσμιοποίηση. Ιδίως δεν έδωσε την αναγκαία προσοχή στον περιορισμό της αυτοτέλειας των εθνικών οικονομιών και έτσι στη μειωμένη αποτελεσματικότητα των μέσων οικονομικής πολιτικής. Οι πολιτικοί του εκπρόσωποι δεν κατόρθωσαν να το προσαρμόσουν ούτε στις νέες ανάγκες της κοινωνίας, ούτε στις νέες διεκδικήσεις των εργαζομένων για δικαιότερη διανομή μέσα σε συνθήκες απασχόλησης που διαμορφώνονταν διαφορετικά από ότι στις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Το μοντέλο, πρόσφερε προστασία, αλλά όχι διέξοδο στην ανάγκη για δημιουργική δραστηριότητα των ατόμων. Δέσμευε ολοένα περισσότερους πόρους, προσφέροντας όλο και πιο μέτριες υπηρεσίες στους πολλούς, και με ισχυρή δυνατότητα πίεσης στις πολιτικές διεργασίες. Παράλληλα, δημιουργούσε υπερβολικά ευνοϊκές καταστάσεις για μικρές ομάδες. Τα σοσιαλδημοκρατικά πολιτικά κόμματα άρχισαν να περιορίζονται στη γραφειοκρατική διαχείριση του μοντέλου, ενώ στάθηκαν ανίκανα να κατευθύνουν μεθοδικά, σε μόνιμα επιτεύγματα, το νέο διεκδικητικό κίνημα που άρχισε να ανεβαίνει από τα κάτω στο τέλος της δεκαετίας του '60. Την εποχή εκείνη οι σοσιαλδημοκρατικές πολιτικές ηγεσίες βρέθηκαν διπλά εκτεθειμένες. Το παλιό τους μοντέλο, το καύχημά τους, έχανε συνεχώς κύρος κάτω από το βάρος των ανεπαρκειών του, ενώ το νέο διεκδικητικό κίνημα, αφημένο δίχως έγκυρη ηγεσία, άρχισε να εκφυλίζεται προς κατευθύνσεις που οδηγούσαν στην απομάκρυνση της κοινωνικής συναίνεσης. Η Ευρωπαϊκή σοσιαλδημοκρατία είχε μείνει με ένα μοντέλο δίχως κίνημα, απέναντι σε ένα κίνημα δίχως μοντέλο.

Η αντεπίθεση του νεοσυντηρητισμού

Οι συνέπειες αυτού του πολιτικού κενού υπήρξαν πολλαπλές για τον Ευρωπαϊκό σοσιαλισμό. Οι συντηρητικές δυνάμεις στην Ευρώπη, ευθυγραμμίζοντας τη δράση τους με τις αντίστοιχες επιτυχίες της Δεξιάς του προέδρου Ρήγκαν στις ΗΠΑ, έσπευσαν να εκμεταλλευθούν και τα δύο αδύνατα σημεία του σοσιαλδημοκρατικού μετώπου: και το ξεθώριασμα του παλιού κοινωνικού μοντέλου και την ανικανότητα της τότε σοσιαλδημοκρατίας να δώσει ένα θετικό προσανατολισμό στην κοινωνική ζύμωση.

Με αυτό το φιλοσοφικό και πολιτικό υπόβαθρο, αλλά με την πραγματική πρόθεση να ανατρέψουν όλες τις κοινωνικές κατακτήσεις της τελευταίας εικοσιπενταετίας, οι συντηρητικές δυνάμεις στην Ευρώπη ανέλαβαν δράση σε όλα τα μέτωπα. Στην οικονομία εκδηλώθηκε μια πρωτοφανής, σε παγκόσμια κλίμακα, αντεπίθεση των προνομιούχων ολιγαρχιών του πλούτου. Υψώνοντας για σημαία τους το χρήμα παραμέρισαν αυθαίρετα, το μεγάλο

ιστορικό συμβιβασμό ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις που είχε πραγματοποιηθεί στη Δύση στο τέλος του Β' Παγκόσμιου Πόλεμου. Χτυπήθηκαν ένα προς ένα όλα τα συστατικά στοιχεία του συμβιβασμού εκείνου: η μικτή οικονομία, ο κοινωνικός έλεγχος των αγορών, ο αντιπροσωπευτικός ρόλος των συνδικάτων, η πλήρης απασχόληση, το κοινωνικό κράτος, η δικαιότερη διανομή του εισοδήματος. Την ιδεολογική ακτινοβολία της ελπίδας για το καλλίτερο αύριο ήρθε να την υποκαταστήσει το βάρβαρο δόγμα του νεοφιλελευθερισμού. Με χαρακτηριστική του ιδιομορφία την αδιάλλακτη εμμονή στην απόλυτη υπεροχή του χρηματιστικού κέρδους απέναντι στην παραγωγή πραγματικών αγαθών και υπηρεσιών, απέναντι στην απασχόληση, ο νεοφιλελευθερισμός θέλησε να υποτάξει στο χρηματιστικό κέρδος κάθε άλλη πλευρά της οικονομικής, κάθε άλλη πλευρά της κοινωνικής ζωής. Ανακήρυξε την ανταλλακτική σχέση, την παροχή επί πληρωμή, μοναδική βάση της συμβίωσης των ανθρώπων. Το κέρδος δεν ανέχεται κανένα εμπόδιο στον πολλαπλασιασμό του. Αν το επιβαρύνουν οι δαπάνες της κοινωνικής ασφάλισης, πρέπει να περικοπούν. Αν το εμποδίζει η κρατική εποπτεία, πρέπει να καταργηθεί. Να την αντικαταστήσει η χωρίς φραγμούς αγορά. Αν το επίπεδο της απασχόλησης δυσκολεύει τις εργασιακές σχέσεις, αντίδοτο είναι η ανεργία. Όλα αυτά με την πρόφαση ότι μόνο μία κοινωνία προσηλωμένη στο κυνηγητό του χρηματικού κέρδους μπορεί να πετύχει την ευημερία για όσους συμμετέχουν στην οικονομική δραστηριότητα. Για τους υπόλοιπους δεν χρειάζεται να ενδιαφερθούμε.

Η αντιστροφή των δυνατοτήτων

Το πολιτικό αυτό πρόγραμμα του νεοφιλελευθερισμού έχει περιορίσει δραστικά τις θετικές δυνατότητες της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης. Από μέσο για την απελευθέρωση του ανθρώπου την μετέτρεψε σε όργανα για δημιουργία νέων πεδίων εκμετάλλευσης και επέκταση των ανισοτήτων. Η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής, αντί να οδηγήσει στην απαρχή μιας σταθερής αναπτυξιακής διαδικασίας στον Τρίτο Κόσμο, μαζί με μια αναδιάρθρωση στις ανεπτυγμένες χώρες προς αμοιβαίο όφελος των δύο και με οικολογικό κέρδος για τον πλανήτη, έγινε διαδικασία βραχυπρόθεσμων επενδύσεων χωρίς ενιαία κατεύθυνση, με αποτέλεσμα την αναρχούμενη διαδοχικά άνθιση και μαρασμό ολόκληρων περιοχών. Πολυεθνικές εταιρείες ρυθμίζουν την κίνηση των κεφαλαίων με μοναδικό κριτήριο τη μεγιστοποίηση του βραχυπρόθεσμου κέρδους, αδιαφορώντας για τις ευρύτερες, όχι μόνον κοινωνικές ή οικολογικές αλλά και τις απλά οικονομικές συνέπειες της δραστηριότητάς τους. Όπου τα κέρδη από την πραγματική οικονομία δεν αρκούν, τα κεφάλαια δεν πηγαίνουν σε παραγωγικές επενδύσεις. Παίρνουν το δρόμο της χρηματιστικής κερδοσκοπίας. Χωρίς παραγωγικό περιεχόμενο.

Αντί η σύγχρονη τεχνολογική επανάσταση στους υπολογιστές και τις τηλεπικοινωνίες να γίνεται εργαλείο για την αύξηση της συνοχής της ανθρωπότητας γίνεται μαγικό χαλί για τα ενάμιση τρισεκατομμύρια δολάρια την ημέρα που τρέχουν ανά την υφήλιο από χρηματιστήριο σε χρηματιστήριο αναζητώντας τη μεγιστοποίηση ενός εφήμερου, παρασιτικού κέρδους. Στην τρελή τους κούρσα αναστατώνουν τις ροές του παγκόσμιου εμπορίου, καταβαθαίνουν τη σταθερότητα των νομισμάτων, συμπαρασύρουν ολόκληρες οικονομίες στην ύφεση και την ανεργία, φθάνουν να απειλήσουν

την οικονομική σταθερότητα ακόμη και στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες. Ο νεοφιλελευθερισμός, αρνείται συστηματικά την ανάγκη για ύπαρξη κοινωνικού πλαισίου στην οικονομική δραστηριότητα και επιμένει να αγνοεί ότι αναγκαία συνέπεια της έλλειψης πλαισίου είναι το φαινόμενο της ξέφρενης χρηματιστικής κερδοσκοπίας που έχει φθάσει να απειλεί την κοινωνία του 21^{ου} αιώνα.

Σύγχρονη οικονομία: η σοσιαλιστική εκδοχή.

Με την επιμονή τους στην ουτοπία της αυτόματης ρύθμισης όλων των οικονομικών σχέσεων αποκλειστικά από την αγορά, με την εκτός χρόνου πεποίθησή τους ότι μπορούν να εξοβελίσουν την πολιτική από την οικονομία, οι νεοφιλελεύθεροι όχι μόνο διέσπασαν την κοινωνική συνοχή που είχε πετύχει να αποκαταστήσει ο ιστορικός συμβιβασμός της μεταπολεμικής περιόδου, επιπλέον έβαλαν σε κίνδυνο την ίδια την ομαλή συνέχεια της αναπαραγωγής της οικονομικής δραστηριότητας. Αυτό βάζει τους σοσιαλιστές μπροστά σε ένα διπλό καθήκον: και να αποκαταστήσουν την κοινωνική συνοχή και να εξασφαλίσουν την κανονική συνέχεια της λειτουργίας της οικονομίας. Τα δύο αυτά καθήκοντα είναι εξ ίσου σοβαρά, εξ ίσου επείγοντα. Τα επιδιώκουμε παράλληλα το ένα με το άλλο. Αυτό δε σημαίνει ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξουν συγκρούσεις ή αντιφάσεις μεταξύ τους.

Ο σύγχρονος σοσιαλισμός δεν καταργεί το μηχανισμό της αγοράς. Κινείται μέσα στην αγορά. Επιδιώκει να προσφέρει στην κοινωνία το μέγιστο υλικό αποτέλεσμα που η αγορά είναι σε θέση να προσφέρει. Υπάρχουν αγορές και αγορές στην ιστορία των οικονομικών σχέσεων. Υπάρχουν αγορές μονοπωλιακές που οξύνουν τα προνόμια των λίγων με την εκμετάλλευση του συνόλου των καταναλωτών. Υπάρχουν αγορές που λειτουργούν δίκαια για ένα ορισμένο κοινωνικό στρώμα ενώ αδικούν και εκμεταλλεύονται όλους τους "απ' έξω". Υπάρχουν αγορές γραφειοκρατικές, που, αντί να δώσουν ώθηση, βάζουν εμπόδια στις παραγωγικές επενδύσεις. Υπάρχουν αγορές παρασιτικές, που λειτουργούν με κύριο σκοπό να παράγουν εισοδήματα για ραντιέρηδες εις βάρος των πραγματικών παραγωγών. Υπάρχουν αγορές κρατικοδίαιτες, ιδιαίτερα στα δημόσια έργα, στις δημόσιες επιχειρήσεις. Κάτω από το πρόσχημα μιας αγοραίας σχέσης λειτουργούν για να αποσπούν από τον κρατικό προϋπολογισμό δημόσια έσοδα προς χάριν ορισμένων ιδιωτών. Τα διαπλεκόμενα συμφέροντα εισχωρούν και επιβιώνουν ακριβώς χάρις στις διαστρεβλώσεις του μηχανισμού της αγοράς και τη χαλάρωση των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου.

Η νεοφιλελεύθερη διαχείριση, παρ' όλη τη φιλολογία της πάνω στο θέμα, δε θέλησε ποτέ να συγκρουσθεί πραγματικά με τα συμφέροντα που δημιουργούν οι ανισότητες και πολλές μορφές λειτουργίας του μηχανισμού της αγοράς. Γι' αυτό και δεν μπόρεσε να εξαλείψει πολλές από τις ανωμαλίες του. Οι λόγοι είναι κοινωνικοί, όχι τεχνικοί. Μπορεί να φαίνεται παράδοξο, αλλά οι σοσιαλιστές -που δεν έμειναν ούτε αυτοί πάντοτε ανεπηρέαστοι από τις πιέσεις ειδικών συμφερόντων- αποδείχθηκαν συνολικά αποτελεσματικότεροι στο να αποκαταστήσουν υγιείς μορφές ανταγωνισμού, μέσα σε συνθήκες πιο ισόρροπων σχέσεων ανάμεσα στους επιχειρηματίες, από ότι οι συντηρητικοί αντίπαλοί τους. Αυτό το έχουμε ζήσει και στον τόπο

μας. Το αποτέλεσμα αυτό δεν είναι “τεχνικό”. Είναι βαθύτατα ιδεολογικό και πολιτικό. Συναρτάται με τον προσανατολισμό και τις αξίες που υπηρετεί η πολιτική μας, τους στόχους μας για την κοινωνία και την αναγκαία υποταγή του οικονομικού στο κοινωνικό.

Παραγωγή και απασχόληση

Το πρόγραμμα της σοσιαλιστικής παρέμβασης στην οικονομία δεν εξαντλείται στην παρέμβαση για τον πολιτικό και κοινωνικό έλεγχο της λειτουργίας της αγοράς, την αναδιανομή εισοδήματος, πλούτου και ευκαιριών και, γενικότερα, τη συνοχή της κοινωνίας, που καμιά αγορά δεν μπορεί να παράγει. Για μας πολύ περισσότερο βαραίνει το μέγα θέμα της πλήρους απασχόλησης. Απορρίπτουμε κατηγορηματικά το νεοφιλελεύθερο δόγμα της δήθεν αναγκαιότητας ενός ποσοστού μόνιμης ανεργίας – του “φυσικού” λεγόμενου ποσοστού ανεργίας - για λόγους δήθεν σταθερότητας των τιμών. Η πλήρης απασχόληση είναι ηθική υποχρέωση και ανθρωπίνη διεκδίκηση. Για μας η πλήρης απασχόληση με δίκαιη αμοιβή είναι ο μόνιμος, ο βασικός, αδιαπραγμάτευτος στόχος. Είναι αποκρουστικό να μετατρέπεται η ανεργία, η μιζέρια, το αδιέξοδο του εργαζόμενου σε μόνιμο μηχανισμό ελέγχου του πληθωρισμού και να αγνοούνται άλλοι αποτελεσματικοί μηχανισμοί, μόνο και μόνο επειδή μπορεί να βάλουν προσκόμματα στην κερδοσκοπία. Και εδώ βρίσκεται η διαφορά και η αντίθεσή μας με την νεοφιλελεύθερη μέθοδο.

Η πλήρης απασχόληση στη σημερινή Ευρώπη αντιμετωπίζει προβλήματα και από το χαρακτήρα της μακροοικονομικής πολιτικής των συντηρητικών κυβερνήσεων και από τη νέα τεχνολογική επανάσταση. Απορρίπτουμε την συντηρητική οικονομική πολιτική γιατί αναγόρευσε τη σταθερότητα σε αποκλειστικό στόχο, αγνόησε την απασχόληση, και αδιαφόρησε για κοινωνικές επιπτώσεις. Την απορρίπτουμε για την απουσία αναπτυξιακού δυναμισμού. Τα τελευταία είκοσι χρόνια στην Ευρώπη έχει διαμορφωθεί μόνιμο και μετρήσιμο έλλειμμα ιδιωτικών επενδύσεων που δεν αναπληρώθηκε ποτέ από αντίστοιχες δημόσιες επενδύσεις. Η συντηρητική οικονομική πολιτική εμπόδισε τις δημόσιες επενδύσεις για λόγους ιδεολογικού δογματισμού χωρίς καν να σταθεί ικανή να κινητοποιήσει τους ιδιώτες επενδυτές.

Ο ιδιωτικός τομέας: σχέση συνέργειας, όχι σύγκρουσης

Ειδικότερα στον ιδιωτικό τομέα, οι σοσιαλιστές αναζητούμε τρόπους συνεργασίας με όλες τις ζωντανές επιχειρηματικές δυνάμεις. Η προσήλωση της σοσιαλιστικής πολιτικής στη δημιουργία υγιούς ανταγωνισμού μας κάνει φυσικούς συμμάχους του επιχειρηματία που επιδιώκει να αξιοποιήσει τις δυνατότητες παραγωγικής καινοτομίας μέσα στη σύγχρονη τεχνολογία. Μας κάνει φυσικούς συμμάχους της μικρομεσαίας επιχείρησης, γιατί από εκεί μπαίνουν στην οικονομική ζωή οι νέοι, οι δραστήριοι άνθρωποι, οι νέες δημιουργικές ιδέες. Οι μεγάλες δυνατότητες, οι καρποί της σύγχρονης τεχνολογίας, οι θετικές πλευρές της παγκοσμιοποίησης, δεν ανήκουν σε τάξεις. Ανήκουν σε όλη την ανθρωπότητα. Οι σοσιαλιστές δεν αντιδικούμε με τις τεχνολογικές κατακτήσεις της εποχής μας, δε συγκρουόμαστε με την επιχειρηματικότητα, δεν πολεμούμε τις θετικές πλευρές της

παγκοσμιοποίησης της παραγωγής. Αγωνιζόμαστε όμως για να τα τοποθετήσουμε όλα αυτά σε ένα σωστό κοινωνικό πλαίσιο. Για να λειτουργήσουν ως μοχλοί παραγωγής, όχι σαν μέσα κερδοσκοπίας.

Ιδιωτική επιχείρηση και κοινωνικό κόστος

Δραστηριοποίηση του ιδιωτικού τομέα δε σημαίνει άδεια ελεύθερης κυκλοφορίας ούτε για την αχαλίνωτη κερδοσκοπία, ούτε για τη ληστρική χρήση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, ούτε για την εξοντωτική εκμετάλλευση των εργαζομένων. Ένα από τα μοιραία λάθη του φιλελευθερισμού ήταν ότι κατάργησε μια σειρά από κρατικούς ελέγχους που – όσο και αν ήταν ατελείς – συγκρατούσαν μέσα σε ορισμένα όρια τέτοιες διαλυτικές τάσεις της οικονομίας. Είναι ουτοπία η ιδέα που καλλιεργήθηκε συστηματικά, ότι η ανεξέλεγκτη λειτουργία της αγοράς μεγιστοποιεί το παραγωγικό αποτέλεσμα. Η ανεξέλεγκτη αγορά οδηγεί σ' έναν καπιταλισμό χωρίς φραγμούς σε φτώχεια, ανισότητα και διάλυση της συνεκτικότητας της κοινωνίας. Πολλοί έλεγχοι που λειτουργούν στις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες έχουν ευεργετικά αποτελέσματα ακόμη και στην παραγωγικότητα. Υποχρεώνουν την οικονομία να αναγνωρίσει και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις να επωμισθούν, μέχρις ένα βαθμό οι ίδιες, όχι μόνο το ιδιωτικό τους κόστος αλλά και το κοινωνικό κόστος που δημιουργεί η δραστηριότητά τους. Η αξιοποίηση της σύγχρονης βιομηχανικής επανάστασης για τους πολλούς, όχι μόνο για τους λίγους, προϋποθέτει σύνθετες λύσεις. Προϋποθέτει και ενίσχυση των αγορών, και ενίσχυση των κρατικών ελέγχων, και αύξηση της ατομικής πρωτοβουλίας και ενδυνάμωση με νέες μορφές του κοινωνικού κράτους, και μεγαλύτερο ρόλο της πολιτικής στη οικονομία μέσα από δημοκρατικούς θεσμούς και απορρόφηση κρατικών λειτουργιών από μια αυτόνομη κοινωνία των πολιτών. Προϋποθέτει την διαμόρφωση μιας νέας συλλογικότητας, ελεύθερης από δογματισμούς, ανοιχτής στην κοινωνία και στο μέλλον.

Η πορεία του σοσιαλιστικού γίνεσθαι

Για να φθάσουμε εκεί χρειάζονται πολύπλευρες παρεμβάσεις στη διαδικασία της κοινωνικής εξέλιξης, απαντήσεις καινοτόμες σε νέα, δύσκολα, πρωτοφανέρωτα ερωτήματα. Στις σημερινές συνθήκες δεν αρκεί πια η αρχική απάντηση: καταργούμε το καθεστώς της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από τον άνθρωπο και η σύγχρονη τεχνολογία αυτόματα μπαίνει στην υπηρεσία του συνόλου. Η κατάργηση της εκμετάλλευσης είναι η μεγάλη κατευθυντήρια γραμμή μας. Το πρόβλημα είναι πως θα την πραγματοποιήσουμε. Δεν επιτρέπεται το μεγάλο αυτό ιδανικό να το μετατρέπουμε σε ρηχό σύνθημα, ούτε σε άλλοθι για τις αδυναμίες μας. Χρειαζόμαστε και αναμετρήσεις με τους κοινωνικούς μας αντιπάλους πάνω σε ένα πρόγραμμα αλλαγής των κοινωνικών πλαισίων αλλά και συμμετοχή, μέσα στα υπαρκτά πλαίσια, στην κοινή προσπάθεια της ελληνικής και της παγκόσμιας κοινωνίας να αφομοιώσει τα νέα οικονομικά και τεχνολογικά δεδομένα. Δεν μπορούμε να αποφεύγουμε τις σημερινές ευθύνες μας παραπέμποντας σε θεωρητικά και ιδανικά κατασκευάσματα. Κινδυνεύουμε να μη φθάσουμε ποτέ σ' αυτή την κοινωνία αν αρνηθούμε να δουλέψουμε τον πηλό που με αυτόν η Ιστορία πλάθει τα προπλάσματά της.

4. ΓΙΑ ΕΝΑ ΝΕΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

Θεμέλιο της όλης στρατηγικής μας είναι το νέο κοινωνικό κράτος. Πρώτη προϋπόθεση για την οικοδόμησή του είναι η ιδεολογική αποκατάσταση της έννοιας και του στόχου της κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι παραδοσιακές παροχές του κοινωνικού κράτους έχουν συκοφαντηθεί ως κακής ποιότητας. Ό,τι παρέχεται δωρεάν από το κράτος στα άτομα και χρηματοδοτείται συλλογικά από τους πολίτες, θεωρείται υποβαθμισμένο.

Η οικοδόμηση του νέου κοινωνικού κράτους αρχίζει από αυτό ακριβώς το σημείο. Ιδεολογική αναγέννηση σημαίνει πρώτα από όλα αποκατάσταση του κύρους της δημόσιας παροχής. Σημαίνει απόκρουση της ιδεολογικής επίθεσης του νεοφιλελευθερισμού, σύμφωνα με την οποία η αγορά είναι δήθεν σε θέση να προσφέρει όλες τις υπηρεσίες του κοινωνικού κράτους σε καλύτερη ποιότητα. Ιδεολογική αναγέννηση σημαίνει επίσης υπεύθυνη συμπεριφορά από εκείνους που παρέχουν τις υπηρεσίες ως εργαζόμενοι στο Δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Το νέο κοινωνικό κράτος πρέπει όμως να οικοδομηθεί σε υγιείς και μακροπρόθεσμα σταθερές δημοσιονομικές βάσεις. Να διασφαλίζει την αλληλεγγύη μεταξύ γενεών αλλά και στο εσωτερικό των γενεών, να λαμβάνει σοβαρά υπόψη του τη νέα κοινωνική διαστρωμάτωση, και ιδίως την ποικιλία ειδικών περιστάσεων και καταστάσεων που περιλαμβάνει κάθε μεγάλη κοινωνική κατηγορία. Η κοινωνική πολιτική ως πολιτική ευρέως φάσματος που περιλαμβάνει τη στέγη, την υγεία, την πρόνοια, την συνταξιοδότηση, την αντιμετώπιση των κινδύνων της ανεργίας, την πολύτεκνη οικογένεια και την μητρότητα, αλλά βεβαίως και τον ελεύθερο χρόνο, την ψυχαγωγία, τον πολιτισμό και τον αθλητισμό, δεν μπορεί να είναι προνοιακού ή ιδρυματικού χαρακτήρα. Και φυσικά δεν μπορεί να αντιμετωπίζει ως γενικές κοινωνικές κατηγορίες τους εργαζόμενους, τους συνταξιούχους, τους ασφαλισμένους, τους ασθενείς, τους άνεργους κ.ο.κ. Όλα πρέπει να είναι πολύ πιο εξειδικευμένα και εστιασμένα στην πραγματική ανάγκη. Η κοινωνία πρέπει να λειτουργεί συνολικά και συστηματικά αναπτύσσοντας μηχανισμούς αλληλεγγύης παντού όπου χρειάζεται, με στόχο όχι μόνο την βασική εξασφάλιση ή την επανένταξη αλλά μια διαρκή και ουσιαστική ισότητα ευκαιριών.

Τρεις καίριες αρχές: βασική εξασφάλιση, επανένταξη και ισότητα ευκαιριών, καθορίζουν την πολιτική μας σε κάθε τομέα του κοινωνικού κράτους.

Με βάση τις αρχές αυτές δίνουμε μια μεγάλη μάχη για την υπόθεση του σοσιαλισμού μέσα στη συνείδηση των ανθρώπων. Στη μάχη αυτή αξίζει να στρατευθούμε όλοι.

5. ΤΟ ΚΟΜΜΑ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ - Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΣΟΚ

Κεντρικό ρόλο ανάμεσα στις μη κυβερνητικές κοινωνικές οργανώσεις, τα συνδικάτα, τα αυτοδιαχειριστικά όργανα, τους διανοούμενους, τους απλούς αλλά ενεργούς πολίτες, παίζει το προοδευτικό πολιτικό κόμμα.

Πραγματοποιεί τη σύνθεση όλων των προοδευτικών απόψεων και τάσεων, ενεργοποιεί και κατευθύνει τις κοινωνικές ζυμώσεις, μάχεται για συγκεκριμένες κοινωνικές κατακτήσεις των εργαζόμενων, για συγκεκριμένες δημοκρατικές κατακτήσεις των πολιτών, για τη στερέωση της θέσης του έθνους. Το προοδευτικό κόμμα δεν είναι ούτε κόμμα προνομιούχων, ούτε κόμμα πελατειακό, ούτε συντεχνιακό, ούτε κόμμα κρατικών αξιωματούχων. Είναι κόμμα του λαού. Δεν υπηρετεί επί μέρους συμφέροντα. Εκφράζει το γενικό συμφέρον από τη σκοπιά των δυνάμεων της εργασίας, της συντριπτικής πλειοψηφίας του Ελληνικού λαού.

Αυτά τα χαρακτηριστικά του προσδιορίζουν και τον τρόπο της ενέργειάς του. Δεν επιχειρεί να καταδημαγωγήσει τους πολίτες με λαϊκίστικα συνθήματα. Ο λαϊκισμός καλλιεργεί μίαν αντίληψη συγκυριακής πολιτικής που αποφεύγει ουσιαστικές αναμετρήσεις, επιδιώκοντας με ευκαιριακές παραχωρήσεις τη συναίνεση που αναπαράγει την υφιστάμενη κατάσταση. Βασιζόμαστε σε πολίτες ενήμερους που έχουν συνείδηση της αποστολής τους. Απευθυνόμαστε πρώτα στη σκέψη, και μετά στο συναίσθημά τους.

Για μια ισχυρή κοινωνική συμμαχία

Προϋπόθεση για τις αλλαγές που επιδιώκουμε είναι ένα νέο κοινωνικό κίνημα της μεγάλης πλειοψηφίας, που να εκφράζεται πολιτικά, αλλά που να μην εξαντλείται στην πολιτική σφαίρα. Χρειάζεται μια πλατειά συμμαχία κοινωνικών τάξεων και στρωμάτων, αφιερωμένη στις ιδέες της ανάπτυξης σε αναπόσπαστη σύνδεση με την κοινωνική συνοχή, την κοινωνική αλληλεγγύη, τη δικαιοσύνη για τον εργαζόμενο άνθρωπο που γίνεται μοχλός για την πρόοδο της κοινωνίας συνολικά.

Η κοινωνική αυτή συμμαχία πρέπει να είναι πλατειά, γιατί ο σοσιαλισμός δεν είναι έκφραση του ταξικού συμφέροντος μιας μόνο κοινωνικής τάξης. Είναι σημείο συνάντησης των συμφερόντων των εργαζομένων, των αγροτών, των μικρομεσαίων στρωμάτων, των εργατών του πνεύματος και της τέχνης, των επαγγελματιών, καθώς και των πολιτών, που ανεξάρτητα αν κινούνται ή όχι στους χώρους του χρήματος και των αγορών, ενστερνίζονται τις αξίες για μια κοινωνία πιο δίκαιη, πιο ισόρροπη, πιο ανθρώπινη, πιο ανθεκτική στις προκλήσεις των καιρών.

Η σοσιαλιστική παράταξη πρέπει να συσπειρώσει τα κοινωνικά αυτά στρώματα, καθώς οι κίνδυνοι από την παγκοσμιοποίηση, την ανεξέλεγκτη λειτουργία της αγοράς, την εξάπλωση μορφών άνισης κοινωνικής οργάνωσης είναι πολύ ορατοί και επικίνδυνοι. Γιατί η σύγχρονη τεχνολογία, η σύγχρονη οικονομία, δημιουργούν τεράστιους πειρασμούς στα άτομα και σε ισχυρές ομάδες να παραμερίσουν την κοινωνική αλληλεγγύη, προκειμένου να πετύχουν το μερικό, εγωιστικό τους όφελος, σε βάρος των πιο αδύναμων τμημάτων της κοινωνίας. Αυτούς τους πειρασμούς εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο η ιδεολογία του νεοφιλελευθερισμού για να σχηματίσει τη δική της συμμαχία.

Η νέα σοσιαλιστική συμμαχία είναι υποχρεωμένη να ξεπεράσει μια τέτοια νοοτροπία. Να υπερνικήσει το φόβο της συλλογικότητας, το φόβο του ατόμου

ότι με την ένταξη στη συλλογική προσπάθεια θα χάσει την ατομικότητά του. Ότι κυνηγώντας την ιδέα της κοινωνικής αλληλεγγύης μπορεί να δει να κινδυνεύει το εισόδημά του, η ελευθερία του, όχι από τους αντιπάλους αλλά από τους όμοιούς του. Είναι ανάγκη, η συμμαχία αυτή να σχηματιστεί πάνω στη βάση της ελεύθερα αποδεκτής, αλλά και βαθιά αφομοιωμένης πίστης για την ανάγκη της αποκατάστασης της ισορροπίας ανάμεσα στο ατομικό και το κοινωνικό και συλλογικό στοιχείο της ζωής. Μέθοδος της είναι η πειθώ, η ολοένα μεγαλύτερη παγίωση της εμπιστοσύνης ανάμεσα στους πολίτες, θεμελιωμένη στην καθημερινή δοκιμασία της συνέπειας λόγων και πράξεων. Όταν αυτού του είδους η εμπιστοσύνη διαποτίσει όλο το κοινωνικό σώμα, τότε η κοινωνική μεταρρύθμιση θα μπορέσει να αναπτύξει όλο και πιο γρήγορους ρυθμούς.

Οι εμπειρίες του ελληνικού προοδευτικού κινήματος μας έχουν διδάξει ότι οι πολιτικές και κοινωνικές μάχες κερδίζονται ή χάνονται από την ικανότητα της διαμόρφωσης τέτοιων συνόλων. Η ίδρυση του ΠΑΣΟΚ το 1974 αποτελεί η ίδια ένα από τα καλύτερα παραδείγματα. Απευθύνθηκε ατομικά σε κάθε Έλληνα που πονούσε τον τόπο. Τράβηξε κοντά του ανθρώπους από ένα ευρύτατο πολιτικό φάσμα από τη νεολαία, από τις γυναίκες, από τα συνδικάτα, από το χώρο της παραδοσιακής αριστεράς, από το χώρο του παραδοσιακού κέντρου. Τους συγκρότησε σε ένα νέο πολιτικό σύνολο και άλλαξε τη μορφή της κοινωνίας. Παρόμοια και σήμερα ωριμάζει για το ΠΑΣΟΚ η ανάγκη για μια πλατειά πρωτοβουλία, ανάλογη με εκείνη του 1974 και του 1981. Μια πρωτοβουλία, που παραμερίζοντας πολιτικές αγκυλώσεις, προκαταλήψεις και ιδεοληψίες θα απευθυνθεί στα νέα πραγματικά προβλήματα και στους ανθρώπους που έχουν και ανάγκη από λύσεις και πρωτοβουλίες.

Για ένα σύγχρονο σοσιαλισμό

Είμαστε το Κίνημα της Αλλαγής και του σοσιαλιστικού εκσυγχρονισμού.

Είμαστε το κίνημα που επιδιώκει τη διαρκή μεταρρύθμιση.
Είμαστε το κίνημα που παλεύει για μια νέα κοινωνία.

Είμαστε ένα κίνημα που στόχο είχε και έχει να εκφράσει τα συμφέροντα, τις ελπίδες, τις αγωνίες του εργαζόμενου Έλληνα, του Έλληνα του μόχθου. Ένα κίνημα που στόχο έχει να υπηρετήσει τις ανάγκες του αγρότη, του εργάτη, του βιοτέχνη, του μισθωτού, του υπάλληλου, της γυναίκας, της νεολαίας. Αυτή είναι η πλατειά και στέρεη κοινωνική αφετηρία του ΠΑΣΟΚ. Αλλά το δικό μας κόμμα δεν καλλιεργεί ούτε ταξικούς φανατισμούς, ούτε ταξικούς αποκλεισμούς, ούτε αναγορεύει προκατασκευασμένες ηγεμονικές ομάδες σε πρωτοπορίες. Απευθύνεται σε όλους τους πολίτες που τους διαπνέει πατριωτισμός και θέληση για την κοινωνική πρόοδο. Πιστεύει πως ο ηγετικός ρόλος δεν είναι δοσμένος σε κανέναν μια για πάντα. Διαμορφώνεται κάθε φορά στην πολιτική πράξη, ανεξάρτητα από την κοινωνική προέλευση, με την παρουσία, με την πρωτοβουλία, με την πρόταση για συγκεκριμένες λύσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα, με τον αγώνα για την πραγματοποίησή τους.

Το κόμμα μας δεν επιδίδεται σε ιδεολογικά αραβουργήματα, ούτε πάσχει από ιδεολογικές αγκυλώσεις. Η ιδρυτική διακήρυξη του ΠΑΣΟΚ της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου, προσδιόρισε με απλότητα και σαφήνεια, με την αμεσότητα των μεγάλων προοδευτικών πρωτοβουλιών της Ιστορίας, τη φυσιογνωμία του Κινήματος, ενός φορέα δομικής αλλαγής και σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της ελληνικής κοινωνίας. Το κόμμα μένει ακλόνητο στις μεγάλες αυτές αρχές, που αφήνουν μεγάλα περιθώρια θεωρητικών ανησυχιών και αναζητήσεων για το δρόμο και τον τρόπο της εφαρμογής τους. Ο σοσιαλισμός αναζητά πάντα τους νέους κοινωνικούς ορίζοντες, είναι μια διαδικασία μεταρρύθμισης χωρίς τέλος, γιατί ποτέ δεν τελειώνει η εξέλιξη των κοινωνικών συνθηκών ούτε η ανάγκη να προσαρμόζονται οι θεσμοί στα νέα δεδομένα.

Η δύναμη του ΠΑΣΟΚ είναι η ορθότητα και η διαφάνεια της δράσης του. Το ΠΑΣΟΚ έπαιξε και παίζει με ανοιχτά χαρτιά, ανοιχτά για να μπορούν να τα διαβάζουν όλοι, γιατί όσο περισσότεροι τα διαβάζουν τόσο περισσότεροι προσχωρούν. Το ΠΑΣΟΚ καλεί όλους τους πολίτες να πάρουν μέρος στον ανοιχτό του πολιτικό αγώνα για το λαό και για την πατρίδα.

Ο ελληνικός, ειρηνικός δρόμος για το σοσιαλισμό, η εθνική ανεξαρτησία, η στήριξη σε όλα τα προοδευτικά στρώματα, σε όλα τα προοδευτικά στοιχεία της κοινωνίας, χωρίς εκ των προτέρων δογματικούς αποκλεισμούς, χωρίς διχαστικές ταξικές οριοθετήσεις, ο συνδυασμός της πάλης για τα άμεσα αιτήματα με την προσήλωση στα μεγάλα οράματα της κοινωνικής Αλλαγής, η δίχως ηγεμονισμό ανοιχτή ιδεολογική αναζήτηση, αυτές είναι οι αρχές, αυτή είναι η μέθοδος του ΠΑΣΟΚ. Έτσι ξέρει να υπηρετεί το λαό, να προωθεί τις προοδευτικές εξελίξεις. Με το βλέμμα ακλόνητα προσηλωμένο στις μεγάλες, τις πανανθρώπινες και αιώνιες αρχές του σοσιαλισμού προσαρμόζει τη στρατηγική του ανάλογα με τις ιστορικές αλλαγές που συμβαίνουν γύρω μας για να μη χάσει ποτέ από τα μάτια του το όραμα μιας κοινωνίας χωρίς εκμετάλλευση του ανθρώπου από τον άνθρωπο, μιας κοινωνίας όπου «η ελεύθερη ανάπτυξη του κάθε ατόμου θα αποτελεί όρο για την ελεύθερη ανάπτυξη του συνόλου».